

Prevara.

Ilila.

In leta teko . . . In v domači je svet
On vrnil kot mladeč čez dokaj se let.
Kraj zdenca kot nekđaj ob lipi sloni,
Na leta mu mlada spomin se buđi:
Pod lipo igral je kot otrok nekđaj,
Užival mladosti brezskrbne je raj.
A vleklo od tod ga je mlado srcé
Med svet in v tujino čez sinje goré!
Veselja in sreče je v svetu iskal,
A svet mu veselja in sreče ni dal . . .
A še mu je vere, še upe goji,
Še sanja in zida si svetle građi;
Srcé še gorí za vesoljni mu svet
In v prvi ljubezni za prvo deklet.
Po njej hrepenelo je srce nazaj
Tja v tiho domovje, tja v ljubljeni kraj,
Kjer stara mu mati živí še v skrbéh,
Kjer sanjal o sreči v mladostnih je dneh.
In zdaj je domá. — Pa obstanka mu ni,
Osrečiti narod in ves svet želi;
Dobiti si hoče sam s svojo močjó
Bogastva in slave in devo ljubó. —
«Ostani!» veli mu ljubeče srcé,
A slava ga zove, ga miče. On gre . . .

Črez leta dolga skozi vas koraka
Postava resna krepkega možaka.
Od solnca sta mu lici ogoreli,
A krepki so še udje v moči celi.
Mladosti ognja mu v očéh ni zretí,
A samosvestno zre oko po sveti.
Lepota se resnobi umaknila,

Na čelo skrb je známenja vtisnfla;
 Pa lica krepka nam poteza pravi,
 Da mož viharjem krepko v bran se stavi
 Po svetu ga je slavlójubje gnalo
 In tuje šege, tuj mu svet kazálo.
 Tujina vendar želje ne omaje,
 Vrniti v drage se domače kraje.
 Domov prignala ga je želja živa.

A dávno majka v grobu že počiva,
 In ko koraka po domači vasi,
 Noben pozdrav nasproti se ne glasi.
 Ko vas, ko staro cerkev ogleduje,
 Vse znano mu in vendar vse je tuje.
 Za njim cko pač marsiktero gleda
 In marsikdo, kdo tuje c je, pozveda.
 »Poznal sem ga otroka«, stavec pravi,
 »Še pomnim ga, ko da je bilo davi c
 »Al' samec?« skrbna gospodinja vpraša,
 »Življenje brez družice še prenaša?« —

Možú pa v prsih srce silno bije,
 Ko proti koncu vasi jo zavije,
 Kjer sveti se med drevjem hiša bela,
 Kjer za slovo ga ona je objela.
 Pred njo z otrokom mati je vesela. —
 On gleda mater, dete . . . in spomini
 Budé se, skriti mu v srcá globini.
 A njega nihče srčno ne pozdravi
 In on: »minilo je,« pri sebi pravi

Naprej pod vas samotna pot ga vodi,
 Kjer potok žene se po belem prodi.
 Kraj struge še stojí mu lipa znana.
 A dávno že od strele je razklana.
 Drevo se brani smrti, še poganja,
 A suhi vrh mu zgodnjo smrt oznanja.
 Valove gleda tajno žuboreče,
 Iz njih blešči mu slíka davne sreče,
 Otroških sanj, mladostnih dni in dobe,
 Ko ni poznal ljudi še in njih zlobe,
 In druga slíka se iz dna prikaže,
 Oj divna slíka, toda slíka laže:
 Iz dna prikaže krasna se devica,
 Rastí vilinske, milega je lica . . .

In šel po svetu je po cesti doli —
 V vas rojstno več se vrnil ni nikoli

A. K. Božo.

V krvi.

Spisal Fran Govekar.

XIII.

(Dalje.)

Qospa Tončka si je bila tisto noč, ko je morala ostati v vili, nakopala hud nahod. Mesečna jesenska noč je bila nenavadno mrzla. V svoji veliki vznemirjenosti in v strahu, da bi jo čula stara hišnica, ki ji je tolikokrat tožila radi rahlega spanca, se je bila ogrnila jedva za silo, si nataknila na bose noge le tanke, mehke cipele iz sukna ter se gologlava splazila skozi zadnja, na vrt vodeča vratca v lopo.

In ondi ji je potekala ura za uro ob poljubih in strastnih pri-segah pl. Jeklerja, da ljubi le njo, samo njo, odkar sta se videla prvič, od takrat, ko so bile divizijske vaje tam okoli Studenca in Kremenice.

»Le za vas bi rad živel, trpel in umrl, gospa, ki vas ljubim z vsakim živcem, z vsako žilico,« ji je prisegal ritmojster. »O, predno sem spoznal vas, sem bil povsem drugačen. Globoke ljubezni, strasti, ki me trapi in mori noč in dan, nisem poznal. Ljubezen mi je bila igrača, ženska golo razvedrilo. In vendar sem bil intimen z marsi-katero tukajšnjih lepotic, s samicami in gospemi, ki povešajo še sedaj svoje tako lažnive oči ter glumaški zardevajo nalik najnedolžnejšim devicam in najpoštenejšim materam! Ljubil pa nisem nobene. Ne, zaničeval sem jih — vse, vse — jih naposled s studom pahnil od sebe, kadar sem se doigral z njimi. Glejte, gospa, zaupam vam nekaj v dokaz, kako vas ljubim, lé vas, le vas, gospa! — Gospica Helena, zdrav-nikova hči, je bila včeraj dopoldne pri meni, na mojem stanovanju.

Pripeljala se je v zaprtem vozu — zavita v črnino, da je ne bi spoznal nihče — ter me na kolenih prosila, naj jo ljubim. Prosila me je, naj jo vzamem s seboj — v Pešto — uiti hoče očetu — prezreti vse ozire in podreti vse ovire — iti z menoj kot — — ljubica . . . kot ljubica — gospa! Ali ste čuli? — Jaz pa sem se moral siliti, da je nisem zapodil iz svoje sobe. Potolažil sem jo, naj počaka, da ji pišem iz Pešte, kadar se uredim . . . nu, pišem ji — odklonitev . . . Ah, gospa, za vas pa bi se hotel kompromitirati pred vsem svetom . . . zapustil bi z veseljem svoj častniški stan za vas, za vašo ljubezen. — Zakaj vas nisem poznal prej! — Ah, sedaj pa ste izgubljena za me . . . priklenjena na tega filistra, na tega gosposkega kmeta, bahaškega Pajka! —

In tako ji je govoril dalje v svoji ljubezni, oprasčajoč svojo brutalnost, s katero jo je prisilil priti v lopo . . . Ona pa ga je poslušala rada, naslajajoč se ob njegovih poljubih in prisegah. Mižeč je slonela ob njegovi rami ter bila — srečna.

In ura je minevala za uro. Šele ko se je oglasil budni petelin, se je izvila njegovemu objemu. Tedaj pa je šele zapazila, kako je premrla. In ko se je priplazila nazaj v svojo posteljo, katero ji je bil tako lepo razrahljal njen skrbni Karol, ki je morda ravno v tistem trenutku sanjal o svoji vdani ženki, so ji drgetali udje premraženosti.

Dober teden je morala ležati Tončka v postelji ter se zdraviti.

Dr. Pajk pa je bil tiste dni še posebno ljubezniv in pozoren do svoje soproge. Po cele ure je presedel ob njenem ležišču, ji sam stregel, z njo kramljaj, se igral z Božidarom ter ji kratil čas. Najrahljejši kašelj, ki se je izvil Tončki iz prsi, ga je nepopisno vznemiril in prestrašil.

Tončka pa si je mislila: »Kako je dober! — In jaz sem ga varala že — drugič! — O Bog, prisegam ti, da se to ne zgodi nikoli več!«

Vest jo je pekla.

Ko se je pa zopet spomnila časov, ko je tudi dr. Pajk in baš z njo varal pokojno gospo Marijo, ko se je spomnila, da se ponašajo takisto notarka, sodnica, svetovalka . . . da počne isto dr. Strel, tedaj se je pomirila, češ: kdo bi si delal hudo vest, če ni edini grešnik, ampak je v tako odličnem tovarištvu!

Ko ji je odleglo, je polegala po otomani ter čitala, ker še ni smela iz hiše.

In zopet je ležala neko popoldne v svojem budoarju, zavita v svetlovišnjevil svilen »šlafrok« ter čitala Zolin roman »Nana«.

Prinesla ga ji je bila notarka kot — velezanimivo berilo.

Tedaj pa je vstopila Žuljanka.

Lepi, visoki, bujnorasli črrolaski so se kar žarele velike temne oči, mala ustca so bila rahlo odprta, da so se videli med živordecimi, sočnatimi, napetimi ustnicami veliki, ravni, kakor slonova kost beli zobje. Njen klasični, bronastopoltni, motno se svetlikajoči obrazek pa je bil oblit z ljubko, le sredi lic prodirajočo rdečico.

»Ah, vi ste bolna?« je začela takoj pri vratih, odlagajoč pele-rino. »Tudi jaz sem morala ostati po večeru v vaši vili ves dan pod odejo. Moj Bog, plesala sem tačas kakor kaka skokonoga inštitutka; prišla sem pozno v posteljo, a vendar nisem mogla zaspati še dolgo dolgo . . . Ah, vsa sem bila ubita. No, sedaj sem zopet čila. A kaj je vam, moja miljenka? Vsaj nič nevarnega?«

Sedla je poleg Pajkovke na fotelj, prijela ležečo prijateljico za belo, fino ročico ter ji sočutno zrla v obraz.

»O, nič posebnega . . . malo nahoda . . . jutri bo že dobro,« je odgovorila Tončka, pa opazivši še sledove bolezni in utrujenosti pod Žuljankinimi očmi, je dostavila: »Res, še danes se vam vidi, da ste bila bolna . . . Ah, me ženske smo tako mehke kakor iz sladkorja!«

Žuljankino lice je oblila hipoma živa rdečica, v oči so ji stopile po sili solze, in očitna zadrega se je je polotila radi Tončkine opazke; toda izkušala jo je prikriti s tem, da si je brisala in trla obrazek z batistnim robcem. Tončka se je bila nevede in nehote dotaknila velike skrivnosti.

Tončka pa ni zapazila prijateljiciine zadrege. Popravljajoč si za vratom razpeti »šlafrok« in zakrivajoč si z lahno odejo gole noge, je dejala, vesela, da ima zabavno družbo:

»Ravno prav, da ste me obiskala. Teden dni že nisem šla izpod strehe. Dolgočasila sem se že strahovito. Kaj novega? — Vam je li morda znano, zakaj se je zadnjič sodnica tako čudno držala? Menda ni ves večer izpregovorila deset besed s profesorjem . . .«

»O, o, ravno radi tega sem prišla k vam. Ha, ha! Nezaslišán škandal!«

»Strašno sem radovedna.«

»Ah, ta ubožica, ta nežna plavolaska! Sedaj bo še bolj bleda in njene ponižne oči še bolj sanjave!«

»I kaj se je vendar zgodilo? — Dr. Čeh je pri nas strašno silil za svetovalko Grdiničko, in sama sem ju zalotila . . .«

»Ah, kako, kje? — torej tudi vi že veste?«

»Nu, našla sem ju slučajno, ko sta med kadriljo porabila eno stranskih sobic pred Pajkovo pušilnico za intimen tête à tête . . .«

»Tres bien! — Imenitno! — Torej kar javno . . . brez strahu . . . sans gêne. Ce que femme veut, Dieu le veut. Ha, ha! — Pa kaj sta počela?«

»Za zastorom stoječ, sta se objemala, poljubljala, pa smehljala se tako nedolžno in naivno, kakor idealna sanjarja Golob in Kastelčeva . . . Ha, ha!«

»O, o, sedaj mi je jasno vse!« je hitela Žuljanka, kakor bi bila rešila ravnokar težek problem, katerega se je doslej zaman mučila razrešiti . . . »Nisem si mislila, da je profesor res tolik neznačajnej! — Oj, ti uboga, jadna prijateljica!«

»Pa kaj ste mi hotela vendar povedati?« je silila Tončka, nestrpna, da odlaša graščakinja toliko časa s svojo, kakor je slutila z gotovostjo, pikantno novico.

»Oui, oui! — Danes zjutraj sta se torej srečali. Sodnica je prišla sem od cerkve sv. Pavla, svetovalka pa čez most, in v Prečni ulici, v tisti temni soteski sta zadeli skupaj. Sodnica je pristopila takoj k svetovalki. Menili sta se navidezno povsem mirno; kar pa je dvignila svetovalka pest in sodnici je zletel klobuk z glave tja čez ulico. V istem hipu pa je zamahnila tudi sodnica s svojim dežnikom ter oplazila z njim svojo rivalinjo preko glave, da se ji je zlomil v roki. In ko bi trenil, sta si segli v lase, da sta bili v tem trenutku obe kuštravi in zmršeni, kakor Sokratova Ksantipa ob petih zjutraj.«

»Škandal!«

»Nečuvenco!«

»Dve tako fini dami!«

»Sramota za vso elitno družbo.«

»Nemožni sta postali v mestu.«

»To se ve! — Kdo bi ju sedaj še vabil!«

»In konec tistega ravsanja?«

»Mimo je prišel ravno gospod Berčič ter ju razdružil skoro s silo . . .«

»In kaj porečeta svetovalc in sodnik? — Moj Bog, in kaj se govoriči po mestu?«

»Svetovalc, cel filozof, se presneto malo briga za svojo ženo; sodnik pa menda že umira v Opatiji, ko mu ni pomagal nič Gleichenberg. Čula sem, da se je nadejati vsako uro brzozjavke o njegovi smrti.«

»Kaj stori sedaj dr. Čeh? Kompromitiral je obe.«

»Ko se mu umakne sodnik, mora vzeti sodnico.«

»Mora? — In če ne bo hotel?«

»Prisilimo ga mi . . . jaz in Berčič . . . pa sodnica sama . . .«

Žuljanka je naredila s desnico značilno gesto, Tončka pa je strmeč širom odprla oči, a graščakinja je prasnila v glasen smeh.

»Da, da, tako je, ma bell' amie . . . Nazaj ne moreta. Poročiti se morata!«

»Uh, to bo zakon! — Že sedaj taki škandali . . .«

»Pomagala si bodeta vsaki na svojo stran in morda postaneta tako še vzor srečnega zakona . . .«

In reševali sta dalje, kako in kdaj sta se zapletla sodnica in profesor v usodno razmerje. Tončka pa je zvedela, da je imela pri tem roko Žuljanka sama, ki ju je zblíževala v svojem gradu, ker je poznala Čehovo zaljubljeno naravo in melanholične sodnice, navezane na trhlega, kilavega starca, neodoljivo hrepenenje po pristni moški ljubavi.

Jedva pa je zapustila Žuljanka doktorico, ko je vstopil slikar Tužen. Nosil se je pretirano moderno; imel je nalik vrečam široke pantalone, kratek, komaj do ledij segajoč baržunast jopič, fantastično zavozlano kravato z velikanskimi petljami, ploščnat polcilinder skoro brez krajev ter genijalno grivaste lase, padajoče mu čez tilnik tja na hrbet in pleča. Bledi, upadli njegov obraz z ostrimi sivimi očmi, krivim, na levo nagnjenim nosom, tankimi ustnicami in malimi zanikarnimi brkami je bil spačen v lokav nasmeh, ko je, poklanjajoč se afektirano prav do tal, znil:

»Priatelj Jekler mi je ravnokar brzojavno naročil, da sporočim vam, milostljiva, njegov najvdanejši pozdrav ob prihodu v madjarsko prestolico.«

Pajkovki je zableščal obrazek od radostnega iznenadenja. Zardela je malo in, pokazavši slikarju z levico bližnji fotelj, je dejala z najslajšim nasmehom:

»Ah, kolika pozornost! Jedva je stopil na peštanska tla in že se spominja svojih prijateljev. Lepo je to! — Sporočite mu mojo zahvalo in tudi moj pozdrav! Želim, da se zabava prav dobro na svojem novem mestu, pa da nas pri tem vendar povsem ne pozabi!«

»O, milostljiva, tega se nam ni treba bati!« je odgovoril Tužen ter se slikovito naslonil v svojem stolu. »Silno težko se je poslovil iz našega mesta. Nu, imel je tukaj vsekako jako lepo družbo. Zlasti v vaši odlični hiši se je počutil predobro. Tako mi je zatrjeval sam.«

Lokavo je motril pri tem odvetničin obraz. Njegovemu izurjenemu očesu ni ušla velika, jedva zatajevana razbufjenost, katera se je polastila doktorice. In gladeč si svoje borne brčice, je dostavil:

»Vsekako bomo pogrešali v svoji družbi njegove duhovite in zabavne konverzacije. Pl. Jekler je pristen aristokrat in zares kavalijski častnik!«

»O da, pogrešali ga bomo zelo, zelo,« je pritrdila Tončka. »In baš sedaj na zimo, ko je v našem mestu tolik dolgčas! — Kaj bomo le počeli? Razen Sokolove maskarade in dobrodelnih akademije v korist društvu za vdove in sirote se nam je nadejati k večjemu še kakega diletanškega gledališkega večera. O Bog, torej samo — tarok!«

»Du, tudi drsališče hočejo baje popraviti za boljše občinstvo.«

»Uh, navzlic temu bo dolgčas strašen.«

»Dolge štiri mesece!«

Molčala sta. Tončki so uhajale nehote vedno misli le v Pešto, Tužen pa se je na tihem pripravljaj, da izvede čim hitreje to, kar si je namenil v onem hipu, ko mu je izdal silno vinjeni ritmojster na peronu pred odhodom vlaka tajnost, da ljubi odvetnico . . .

»Le tebi zaupam to svojo skrivnost,« mu je brbljal jecljaje; »sub rosa ti jo povem . . . pod častno besedo . . . Ah, nepopisno jo ljubim . . . njo, ki je tako krasna, tako sladka! — Tužen, ti ne veš, kako umeje ljubiti ta ženska!«

Tužen je ostrmel, a naglo prikrivši svoje začudenje, je dostavil:

»O, kako ti zavidam, amice! Čestitam ti iz dna srca!« —

In pijani ritmojster mu je polagoma povedal vse, vse, zabičujoč svojemu prijatelju, da je to le njegova skrivnost, katere ne sme izdati nikomur. Tužen pa mu je prisegel, da bo molčal kot riba . . .

In sedaj je dejal slikar:

»To bi bilo krasno, imenitna ideja, milostljiva!«

»Katera?«

»Če bi vas slikal.«

»Vi?«

»Da, jaz . . . Tudi gospo Žuljanko in gospo notarko sem že naslikal . . . Za godovno darilo vašemu gospodu soprogu bi bila slika kakor nalašč in izgotovljena bode že konec prosinca. Sedaj imamo šele september.«

»Vi torej menite? — Ah, to bi mi bilo ob enem tudi v zabavo! — In kje bi me slikali?«

»Pri meni . . . seveda v atelieru pri meni, milostljiva!« je hitel Tužen. »Iznenaditi morava doktorja. Hej, to bo gledal! — Pri meni

je vse pripravljeno, začneva lahko takoj jutri. O, milostljiva, nepopisno bi bil odlikovan . . .!»

»Zares to morava narediti!« je dejala otroško vesela Tončka. Slikanje ji je bilo zopet nekaj novega in zanimivega. »In v kakšni toaleti?«

Vsa je bila navdušena za Tužnov predlog. In domenila sta se . . .

Ko pa je zapuščal Tužen Pajkovo hišo, so se mu krivila usta v zloben nasmeħ.

»He, he! Ptičica pojde prav rada v zanjke! — Eh, samo znati se mora žvižgati, in ptička bo skakljala in žvrgolela, kakor bom hotel jaz . . . Hoj, to bo imenitna zabava za zimo. Notarka in odvetnica . . . odvetnica in notarka. He, he! To bo divno! Divno! Zares: »lep moraš biti, pa srečo moraš imeti« — Dunajčan ima prav . . .«

In hitel je domov v svoj atelier, da ga pripravi za sprejem naj-novejšega — modela.

* * *

Šlo je že na deset, ko je zapustila drugega dne odvetnica Pajkovo hišo. Soprog je še trdno spal, saj se je bil vrnil šele proti jutru — vinjen; bil je zopet na zaupnem shodu v trgu Š. pri dekanu Gorjancu, kjer se je bilo zbralo dvajset politikujočih župnikov in kaplanov. In ondi so pili in pili, politikovali, se bratili ter kovali naklepe proti »radikalcu« Tirbiču in njega državnozborskim tovarišem. Dr. Pajk je bil duša takim shodom, na katerih je največ govoril; on je bil voditelj novi stranki, ki je hotela skoro stopiti s silno večino pred narod . . . dr. Pajk pa je znal tudi najhitreje prazniti kupice . . .

Tončka je pri odhodu naročila kuharici Marijani, naj reče Pajku, če vpraša po njej, da je šla obiskat neko prijateljico.

In naglo je stopala, tesno se zavijajoč v jesensko jopico, pod katero je bila oblečena za — ples.

Tužen je stanoval v drugem nadstropju hiše, ki je stala že na koncu mesta. V hiši je bilo le še troje ubožnih rodbin železniških izprevodnikov; v prvem nadstropju pa je prebival sedemdesetleten upokojen, napol gluħ stotnik s svojo vedno bolno ženo.

Živega človeka ni srečala na stopnicah. Le od nekod se je čulo plakanje majhnih otrok in uspavajoče popevanje ženske. Ko je dospela v drugo nadstropje, se ji je zdelo, da je zašla v velikanski muzej. Vse stene po hodniku so bile pokrite s slikami iz ilustrovanih časnikov. Po kotih pa so bili razpostavljeni cvetoči oleandri in bujne palme.

Zvonek ženski smeh se je čul skozi duri, na katerih je bila pribita Tužnova posetnica.

Tončka ni vedela, bi li vstopila, ali ne. Kdo je ta ženska, ki se tako od srca smeje? Glas ji je bil neznan. Saj sta se bila vendar domenila, da pride ona k njemu! In sedaj je navzlic temu pri njem že druga ženska, ki bo pravila svojim znankam o njenem posetu pri slikarju. Tako pa se razve o tem po vsem mestu, in ljudje si bodo mislili Bog ve kaj. Tudi Pajku mora priti ta vest na uho in — kaj si bode mislil! —

Že se je hotela vrniti. Tedaj pa je slišala Tužna, ki je dejal:

»V treh minutah bo deset, in gospa dr. Pajkova pride sem, da jo portretujem. Danes delam že dve uri . . . pridi jutri zopet ob sedmih, da bo slika preje skončana.«

Tončka si sedaj ni več pomišljala; potrkala je in naglo vstopila.

»Ah, klanjam se, milostljiva!« jo je pozdravil slikar. »Jako ste točna.«

Tužen je stal pred velikansko sliko s paletto in čopiči, malo pred njim pa je ležalo v brezstidnem položaju lepo, morda komaj dvajsetletno dekle.

Nenavaden prizor je toli osupnil odvetnico, da ji je bušila vsa kri v glavo.

»Ah, pardon,« je zajecala, »da — motim.«

»Nikakor ne, milostljiva!« je dejal Tužen, položivši paletto s čopiči iz rok. »Ravno sem hotel skončati. Pričakoval sem vas.«

Dekle, ležeče na gibljivem kanapeju, ni niti trenilo s trepalnicami. Mirno je ležala ter radovedno ogledovala došlo damo. Sramežljivosti očitno ni poznala več.

Slikar pa se je obrnil k njej ter ji dejal:

»Le odpravi se, Manica! — Ne rabim te danes več.«

In dekle je vstalo ter izginilo za tapetno steno.

Tončka je opazovala med tem veliki slikarjev atelier; ena stena je bila vsa iz stekla, ostale tri pa so bile do malega pokrite s slikami, akti in osnutki.

Na velikem stojalu je slonela slika, ki je predstavljala lov Dianin ob bregu deroče reke, v kateri se kopljejo povodne vile. Vse osebe na sliki pa so bile bolj ali manj gole.

In kamor koli se je ozrla Tončka, povsod je videla le nage živote; sama ni vedela, kam bi pogledala. Ker pa ji je slikar razlagal vsako sliko posebej s tako mirnim in hladnim glasom, kakor bi ji razkazoval gole pečine, se je tudi ona pomirila ter se delala, kakor da je takih slik že vajena.

Ko sta si ogledala slike v atelieru, jo je peljal v svoje sobe, podobne malim muzejem. Slike, kipi, stari šlemi, ščiti, buzdovani, zgodovinski kostumi, handžari in samokresi, perzijske preproge, velikanska koža belega medveda z umetno glavo, orijentalško pohiše, eksotične cvetlice . . . vse to je bilo razobešeno in razpostavljeno po stenah, tleh in kotih čim najbolj slikovito in vidno, a jako okusno.

Z največjim zanimanjem si je ogledala odvetnica vsako stvar. Vse ji je bilo novo, vse ji je izredno ugajalo.

Ko pa je videla vse, se je zdela sama sebi smešna, da je pri vstopu v Tužnov atelier zardela nalik naivni inšitutki. »Premalo sem omikana,« si je mislila ter pogumno ogledovala tudi največje naravnosti na barvanem platnu.

V tem je postavil Tužen na stojalo novo platno, primaknil bliže k oknu oni naslanjač, na katerem je ležala ravnokar Manica ter prosil odvetnico, da sede. In Tončka je sedla, Tužen pa je začel takoj z obrisi njenega profila, njenega vratu, njenega globoko izrezanega oprsja in njenih golih rok. Naglo je risal; bil je zares umetnik.

Med risanjem pa ji je pripovedoval o svojih osnovah za dunajsko in berolinsko razstavo; potem je govoril o svojih modelih ter ciniško kvasil o svojih ljubezenskih dožitkih. Nobenega ni zamolčal, nobenega se sramoval, ampak opisaval vse z največjo natančnostjo in največjo slastjo. Tončka pa je poslušala ter se smejala z njim.

Ko pa je risal tako eno uro skoro nepretrgoma, je skočil v svojo spalnico ter prinesel iz nje že odmašeno buteljko najboljšega šampanjca in najfinejšega peciva. Natočil je dve kelihasti kupici.

»Na vaše zdravje, milostljiva, in v srečen prospeh zapričetega portreta!« je napil odvetnici. Trčila sta in pila, pa jedla.

Potem pa sta znova začela s sliko.

In poldne je zazvonilo, ko sta se poslovila; oba sta bila zadovoljna.

»Tako se bova zabavala vsaki dan, gospa,« je dejal Tužen, poslavljajoč se. »V enem tednu skončam obrise, potem pa se lotim detailov in naposled barv. Nadejam se, da zadovoljim gospoda soproga.«

»O, izvestno! Najbolj pa mene. Nisem vedela, da ste tako zabaven umetnik. Prav rada pridem vsaki dan k vam, kadar bo jasno nebo in svetel dan. Oj, to bo presenečen Pajk! Ha, ha! Zares lepa ideja je bila, da ste mi predlagali slikanje.« . . .

In Tončka je zahajala vsaki dan k Tužnu; slikar pa se je nadejal, da se bolj in bolj bliža podlemu svojemu namenu.

Dr. Pajk je tekal kakor razjarjen lev v kletki po svoji pisarnici in klel, besnel, rjovel ter se penil nalik blazniku.

»Goljufan, varan od nje, katero sem ljubil bolj nego svoje življenje . . . kateri sem izpolnil vsako željo, jo obsipal s častjo in z darovi, od nje, katero sem dvignil na stališče najugodnejše gospe! . . . Beračica je bila, fabriška delavka, gladna, raztrgana in umazana dekla, ko sem jo vzel v svojo hišo. Vzgojil sem si jo . . . pozabil, kaj je bila njena mati . . . ljubil jo, njo edino ter se poročil z njo. Napravil sem jo za svojo tovarišico, ji izročil ključe do vsega svojega bogastva, ona pa me je goljufala že kot ljubica . . . pogazila v blato svojo čast kot žena moja! — Moj Bog, ali res ni hvaležnosti na svetu!«

Dirjal je po sobi gori in doli, pestil prste, škripal z zobmi in klel, klel.

»S čim sem zaslužil, o Bog, da si me tako udaril? — Kaj sem zagrešil, da si me pahnil iz največje sreče v grozno temo obupnosti, iz katere ne vidim izhoda? — Ah — gorje, gorje mi! — Gorje mojemu sinu! — Na svojem srcu sem — grel kačo, gada, zmaja — a sem mislil, da čuvam angela, ki me ljubi in spoštuje ter moli za mojo blaginjo, kakor sem molil jaz! — Moj sin! Moj Božidar! Izgubil si mater . . . umrla ti je! Ne bo te učila hoditi, ne bo ti sklepala ročic k molitvi, ne bo te vadila klicati: — ata! — mama! — Matere ne boš poznal . . . je ne boš smel poznati, zakaj ona je — vlačuga — vlačuga, ki bi lahko zastupila še tvoje nedolžno srce ter je oblatila! — O Božidar, brez mamice si, še tako mlad!«

Omahnil je na naslanjač, si zakril blede, strašno prepadli obraz, hropel, hropel, dokler ni zaihtel kakor majhno dete . . . Hipoma pa je planil pokoncu; široko so mu zrle oči, obraz pa mu je bil mrtvaško bled, ko je vzkliknil glasno:

»Bog, ti si pravičen!«

In s sklonjeno glavo, kakor na smrt utrujen, je hodil počasi po sobi ter mislil na preteklost . . . Pred dušo pa so mu vstali vsi oni prizori, katere je bil zakopal že davno v dozdevno pozabnost. Kakor mrtveci so vstajali iz grobov spomini na vse one nesrečne žrtve, katere je varal in poteptal v — grozo obupa on — Pajk. Spomnil se je vseh tistih zornih dev, vseh tistih zaupljivih žen, v katerih srcu je zbudil v svojih mladih, samskih letih ogenj ljubezni, zubelj strasti . . . a brez pomisleka jih je pahnil od sebe, ko se jih je naveličal. In na uho so mu doneli znova razločno vsi oni joki, oni strastni vzdih, one grozne kletve osramočenih, zapuščenih devic in njih mater, preklinjačjih njegove neštevilne ljubezenske lopovščine . . .

Pred dušnimi očmi pa se mu je pojavil tudi še obraz, ki ga je napolnil z najbridkejšo zavestjo krivde, obraz z dolgimi, bledimi lici in velikimi, lepimi, vodenojasnimi, a tožnimi, sanjavimi očmi. Jasno, kakor da stoji pred njim, je videl pred seboj nežno, previtko plavalasko z ozkimi, slokimi pleči in šibkimi boki . . . Marijo, svojo pokojno soprogo. In domislil se je vseh svojih brutalnosti, svojih žalitev, prevar in izdajstev, s katerimi je moril in umoril njo, katera mu je poklonila s svojim čistim, plemenitim srcem zaklad največjih čednosti in najiskrenejše ljubavi — njo, katera mu je postavila temelj sedanji imovitosti in sedanjemu ugledu. Spomnil se je njenih solza, njenih zaduševanih obupnih vzdihov, smrtno žalostnih pogledov, nemih pogledov, prosečih, rotečih in očitajočih mu, da je nehvaležen lopov . . . Domislil se je vseh bridkih ur, katere je prizadel najboljšemu bitju, ki je hotelo le njegovo srečo . . . In divji kes se ga je polotil, da je vzdihal, hropel in ječal:

»Bog, ti si pravičen!«

Udaril ga je z isto palico, katero je spletel Pajk marsikateri varani revi, palico, s katero je ubil v slepi strasti svojo lastno srečo, svojo Marijo . . .

In dirjal je znova dalje po sobi gori in doli ter čakal nje, ki je storila le njemu ono in isto, kar je storil sam neštetim . . .

Na tleh pod mizo pa sta ležali dve pismi. Došli sta mu bili danes. Eno je bilo naslovljeno na dr. Karola Pajka, drugo pa na soprogo — Tončko.

In v prvem pismu, pisanem od ženske roke, je čital odvetnik sledeče:

»Gospod doktor!

Prijatelj, ki noče biti imenovan, Vas opozarja na najžalostnejše dejstvo: — žena Vas nesramno vara.

Predno je še prišla v Vašo hišo za deklo, je imela intimno znanje z nekim vojakom prostakom . . . ko je služila pri Vaši pokojni gospej soprog, se je spečala mimogrede z Vašim prijateljem, ritmojstrom pl. Jeklerjem. Sam ritmojster je pravil o tem v salonu gospe Žuljanke vpričo gospodov in dam. Vaša soproga pa Vas je varala znova in sicer z istim pl. Jeklerjem v oni noči, ko ste priredili v svoji vili zabavni večer . . . Da je to istina, potrdi Vam morda hišnica. Sedaj pa zahaja Vaša soproga vsaki dan k slikarju Tužnu. O tem se pre-pričajte sami!

Zdravi!

Neznanec.◀

Ko je bil prečital dr. Pajk to pismo, je planil kakor ris tudi na drugo in čital dokaz — sramotne resnice:

»Moja sreča!

Iskreno Vas zahvalim za pisemce, katero ste mi poslali. Ah, v duhu poklekam pred Vas, poljubljač Vaše lepe, male ročice ter Vas rotim: ne pozabite onih blaženih uric, katere sem užil v Vašem osrečevalnem objetju! Jaz jih ne pozabim nikdar — nikdar! Vedno moram misliti na-nje, pa na Vaše divne oči, na Vaše vroče poljube ter proklinjati usodo, ki me je prestavila v to mesto ravno sedaj, ko bi mogel živeti v — nebesih! — Tolažim se le z nadejo, da se mi posreči dobiti kmalu par dni dopusta. Tedaj pa pohitim na krilih ljubezni znova na Vaše prsi, na Vaše ustnice! —

Dotlej pa Vas prisrčno pozdravljam in v duhu vroče poljubljam:

ves Vaš

pl. J.

V Budimpešti . . .

V glavi se mu je zvrtilo . . . omahnil je kakor onesveščen, pa šepetal:

»Varan! — Jaz varan — osramočen — oblačen — izdan od vlačuge, od podle vlačuge!« —

Potem pa je tekel v soprogino sobo ter s silo odprl njeno mizico, kamor je spravljala svoja pisma. In v miznici je našel še dvojce ritmojstrovih pisem in njegovo sliko . . .

In tako je zvedel vse, vse . . .

Na poldne je že šlo, ko je stopal dr. Pajk trdih korakov, ponosno zravnano, a mrtvaško bled proti hiši, v kateri je stanoval slikar Tužen. Končati žaloigro čim preje, to je bil njegov trden, neomajen sklep, pa kaznovati njo in zapeljivca . . .

Tiho, po prstih tipajoč, se je priplazil do slikarjevih vrat. Tam pa je postal in prisluškoval. Težko je dihal . . . srce mu je hotelo počiti razburjenosti. In poslušal je.

Tedaj pa je slišal smeh svoje soproge, smeh, kakršnega je poznala Tončka le v trenutkih koketnega izzivanja, in čul je Tužnovo šepetanje . . .

Tedaj pa se mu je zmračilo v glavi od divje razjarjenosti . . . le en udarec njegove močne roke je bil potreben . . . vrata so se škrtaje odprla na iztežaj . . . Pajk pa je stal pred grešnikoma kakor bog maščevanja.

»Karol!« je viknila Tončka, otrpnivši na naslanjaču. Kakor maček je odskočil Tužen; Pajk pa ga je pograbil za vrat in treščil s tako

močjo ob tla, da se je prevrnilo stojalo s sliko vred ter padlo na onesveženega slikarja, kateremu se je iz globoke rane na glavi v tem hipu pocedila kri. Pajka se je polotila znova besnost. Razbijal, trgal, metal in uničeval je vse, kar mu je prišlo pod roko ter krel, krel . . .

Tončka pa je bežala. Dospevši na ulico, je skočila v prvi voz, ki je prišel mimo ter hitela domov. In videč ondi svojo razbito miznico, je vedela, da je izgubljeno vse . . . Naglo je zmašila svojo hranilnično knjigo, svoje dragotine, darove svojega soproga v kovčeg in — zbežala . . .

Ko je prišel Pajk domov, sta bila dojilja in Božidarček že sama. In ne zmenivši se za služkinjo, je omahnil odvetnik tik zibelke na tla, skrnil svoj obraz v otročjo odejo ter glasno zaplakal:

»Moj sin! — Moj ubogi sin!« — — — — —

Še tisto noč je zapustila Tončka mesto. Pobrala je vso toaleto, kolikor je je imela v vili, napolnila štiri kovčege z različnimi dragocenostmi ter se odpeljala v Budimpešto . . .

Dr. Strel pa je izdeloval svojemu šefu tožbo: »za ločitev zakona med doktorjem Pajkom in — gospo Tončko, rojeno Vrhnikovo« . . .

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Ah! zapojte, zaigrajte
Pesmico sladkó
Na zabavo našo
Z vajeno rokó.◀

In zapel sem, zaigral sem
Ljubim deklicam,
Moji deklici predragi;
In biló jo sram.

Tak' lepó, tak' hrepeneče
Drobne strune pele so,
Tiho pesem deklice
Razumele so.

»Ej, ej, zdaj pa vemo, vemo,◀
So veselo vzklikale,
Druga drugi so poredno
Si z očmi mežikale.

»Ej, ej, zdaj pa vemo, vemo,
Kaj se vedno brani le
V našo družbo samotarka;
Vgánile smo, vgánile!◀

Ona pa je tam sedela,
Orosile so solzé
Njena lica zardela,
Meni tolklo je srcé.

Mihael Mihajlov.

O novih slovstvenih strujah v Slovencih.

Spisal Fr. Svetič.

Zopet torej eno izmed vprašanj, ki so pri drugih naprednih narodih ali že davno rešena ali saj kolikor toliko temeljito pretehtana, katera pa moramo mi Slovenci še enkrat pretresati in reševati, trideset ali petdeset let pozneje. Politične, družbene in leposlovne prepire, kateri so se že drugod polegli, začenjamo mi znova, kadar se nam zdi potreba. Ali naj se čudimo ali celo jezimo, da je tako? Ne more se reči, da se drugod že dognana vprašanja pri nas po nepotrebem vlačijo na dan; vsiljujejo se nam sama, in ne moremo se jim ogniti, ako stopamo dalje po poti naravnega, ne preneglega napredka. Da smo za petdeset ali sto let za drugimi narodi, nič ne de; optimistu se bode zdelo celo veselo znamenje; kajti tem mlajši smo in tem dalje bodemo živeli, ako Bog da! Lahko bi se tudi reklo, da smo nekako samostojni in ne popolnoma priklenjeni na mogočne sosesde, ker le-ti ne odločujejo ob enem tudi za nas, ampak mi sami po svoje in ob svojem času premišljujemo razmere dušnega in gmotnega življenja. Bolje, da prehodimo vse etape zdravega, naravnega razvoja, nego da bi se pehali, hoteč po vsej sili vstric korakati z najnaprednejšimi velikimi narodi. V tem obziru smo mi tudi na boljšem, nego naši južnovzhodni bratje, katerim od zgoraj in neorganski vceplja omiko peščica v zapadni Evropi izšolanih, uradnih in neuradnih razumnikov, in kateri se s tem silijo v tir najstarše civilizacije.

Vpraša se samo, ali se nismo včasih preneglili tudi mi, stopaje za najnaprednejšimi narodi, in nismo-li marsičesa presadili v svoj vrt, kar je pri večjih narodih brez znatne škode, pri nas pa nevarno. Kdor premisli naše javne odnošaje, zasledi mnogo neveselega, nezdravega; že rajni Levstik je bridko tožil o popačenosti, ki se kaže v našem političnem in socijalnem življenju. Zlasti ta popačenost je vzrok našim neuspehom v boju za narodni obstanek.

Toda ne bodimo pesimisti! Nadejajmo se, da srečno prebijemo bolezní kulturnega napredka in si zaslužimo lepšo bodočnost. Kdor si hoče kaj priboriti, mora biti optimist in verovati v uspeh. Na slovstvenem polju in tudi v drugih umetnostih in celo v vedi smo vendar nekaj dosegli, posebno ako se pomisli, da se nam je zanašati samo na svoje skromne sile, in da nam ne prihaja od nikoder pomoč,

pač pa ovire. Nadejamo se, da bode že skoraj napredovalo tudi naše do sedaj primitivno politično delovanje.

Toda zašli smo od predmeta takoj v vvodu. Vrnimo se in vprašajmo se sedaj še posebej, ali se nismo Slovenci zadnje čase pre naglili na slovstvenem polju, in ali se naše pesništvo razvija res zdravo in organski. Novodobni realizem je nastopil pri nas morda prerano. Dobra, zares dobra dušna hrana v klasiškem ali romantiškem duhu bi nam morda še nekaj časa bolje teknila, nego izdelki naših najnovejših realistov. Toda starejše moči so odložile pero in se umaknile mladim silam iz »nove šole«, ki oznanjuje resnico in resničnost.

Naj bode, kakor hoče, nova šola je prišla, imamo jo! Sproženo je veliko vprašanje, srdit prepir se je začel. Starokopitneži, kakor jim pravijo nasprotniki, se drže idealizma in si slovstva ne morejo misliti drugačnega, nego kakršno je bilo v starih, dobrih časih. Drugi so za realizem, ali ne za skrajnji, »dosledni« realizem ali naturalizem. Nekateri bi se sprijaznili celo z naturalizmom, toda ne z Zolo. Najradikalnejši učenci nove šole pa se brezpogojno klanjajo maliku Zoli.

Kdo bode zmagal? Morda nobeden, ampak vsi bodo naposled spoznali, da so bili trmoglavi, in da je treba prijenjati, ako se hoče napraviti mir.

Skrajnje realistiško leposlovje odgovarja na vprašanje: »Kaj je lepo?« — »Lepa je priroda in resničnost«. Kdor ustvarja umotvor, mora to, kar najde v prirodi, verno upodobiti. Idealizovanje naj se popolnoma opusti; kdor idealizuje, laže in se izneverja prirodi, ker ideala v resnici ni nikjer. Umetnik bodi objektivni opazovalec kakor učenjak, in kakor le-ta postopaj tudi umetnik po znanstvenem sistemu na podlagi vestno zbranih »človeških dokumentov«. Kakor učenjak, delaj tudi umetnik poskuse (eksperimente) in kaži, da se človek s temi in temi lastnostmi v nekih okolnostih, v nekem obližju vede tako in tako, ne drugače. — Eksperimentator je po besedah Cl. Bernarda preiskovalni sodnik narave, romanopisci pa so preiskovalni sodniki ljudi in njih strasti. Ker se vedi prepušča tako imenitno mesto v umetnosti, se mora umetnik za svoj poklic seveda pripraviti s temeljitim učenjem. Zola se klanja uspehom našega »vednostnega« stoletja in zahteva, da se umetnosti pritisne znanostni pečat vobče, in da se posebej v slovstvo presade nekateri nauki novejše vede, ki se mu zde posebno imenitni za človeško življenje. Najbolj so se mu vtisnili nazori Taineovi o vplivu obližja na posamezne osebe in družbene skupine, Ribotov nauk o podedljivosti (»L' hérédité«), posebno pa razprave fiziologa Cl. Bernarda o poskusnem zdravništvu (»Leçons

de physiologie expérimentale«, »La science expérimentale« i. dr.). Dalje se sklicuje na Darwina, Häkla, Spencera in Weismanna. Zadnji čas je prebiral Zola menda tudi Lombrosove spise o zločincih in blaznih (»Genio e follia«, »L' uomo delinquente«).

Torej priroda, veda in resnica, zgolj resnica! Nič subjektivnega, nič domišljivosti, nič pesniškega idealizovanja! — Domišljivosti tudi bralcu ni treba imeti, saj mu pomaga pisatelj z nekakim nazornim naukom, s popisovanjem na dolgo in široko, z vestnim »slikanjem« in naštevanjem vseh podrobnosti, tudi postranskih in malenkostnih, najraje pa ostudnih, katerih se pravilno ogiblje pisatelj, ki se ne šteje med Zolove učence.

Naturalizmov zahteva, da podajaj romanopisec zgolj resničnost, je, skoraj bi rekel, nepremišljena. Ako bi se naturalizmov načenja izvedla res dosledno, bi bilo konec pesništva. Naše berilo bi bile potem samo v pravem pomenu besede »resnične« povesti, o katerih nam poročajo zanesljivi viri; v gledališčih bi se smele igrati samo resnične drame, katere razkrivajo n. pr. sodiške obravnave. Tudi najdoslednejši realist ni tako resničen, da ne bi dodajal iz svojega in si izmišljal dejanj. Ako bi se ravnalo po naturalizmovem načrtu zares dosledno in bi se pesnikovi iznajdljivosti vzele vse pravice, bi moral naposled tudi naturalist odložiti pero. Toda k sreči naturalisti sami v praksi niso tako neusmiljeni, to se pravi: tako dosledni; vedoma ali nevedoma greše sami proti svojim načelom in rabijo pogosto najstarša sredstva zasmehovanih klasikov in romantikov. Včasih se tudi primeri, da postane naturalist, ki je že mislil, da je za vselej ozdravljen idealistiškega sanjarstva, recidiven in poda strmečemu občinstvu spis, ki je v glavnih potezah klasiškega ali romantiškega duha. Mislim, da se mi ne bode ugovarjalo, ako navedem kot primer igro nemškega naturalista G. Hauptmanna »Hannele«. Sicer je v tej drami to, kar se zares vrši, in ves »milieu« skrajnje realistiškega okusa; ali glavno dejanje so vendar po pravljici in legendi posnete prikazni, katere vidi blodna samomorilka v smrtnih težavah. Mimogrede opomnim, da je ta povsem idealistiški del omenjene igre zelo ugajal gledalcem in pomogel uprizoritvam do lepega uspeha.

Najmimenitnejši oznanjevalec naturalistiškega nauka, Emile Zola, hodi brez pomislekov po orodje v delavnico klasikov in romantikov. Tudi on pozabi včasih svoje prepričanje in hlasta po efektih. V njegovih romanih se nahajajo prizori, kateri bi bili v čast kateremu koli romantiku. Celo prazna vera se da zaslediti v spisih tega baje pozitivistiškega pripovednika. Sploh je Zola z vedo, na katero se zmeraj

sklicuje, zelo navzkriž; učenjaške teorije si je po svoje raztolmačil ter svojevoljno, nedosledno, neznanstveno porabil v svojih delih, ker jih ni razumel popolnoma. Seveda so Zolovi romani naposled vendar romani, ne znanstvene razprave; ali zakaj obeta potem znanstven roman, zakaj zahteva v teoriji, česar sam ne izpolnjuje v praksi, zakaj oznanjuje leposlovna načela, katerih se sam ne more držati? Da se jih res ne more, o tem se je gotovo že sam prepričal. — Zola in učenci so morda že sami spoznali, da so zašli predaleč, ker so trdovratno branili svoje nauke pred napadi nasprotnikov, ki so pritirali naturalizem v zagato, iz katere se bode moral vrniti, ako se hoče še gibati.

Sicer pa, ako bi se vedi v umetnosti prepustilo prvo mesto, bi bilo to slabo znamenje za umetnost, znamenje propada in onemoglosti, znamenje, da je opešala domišljivost in pesniška sila. Veda se brani svojevoljnih, dejanski ne podprtih dozdev, in po pravici. Njeno področje so dejanske resnice, trezno opazovanje, hladni razum. Z isto pravico se sme umetnost upirati vsiljevanju vede; v umetnosti veda nima prve besede. Umetnik pripoznava pomen vede za umetnost, ji prepušča brzdanje svoje domišljivosti, ki bi ga sicer morda zavedla v nenaravno pretiravanje in prazno bledenje; toda ne more in neče privoliti, da bi mu veda vezala peroti in mu nakladala svoj sistem. — Pravi pesniki niso nikdar prezirali vede. Shakespeare n. pr. se je tako zaglobil v učenost svoje dobe, da so se v novejšem času oglasili nekateri, ki dokazujejo, da ni Shakespeare spisal slavnih dram, ki so znane svetu pod njegovim imenom, ampak da mu jih je izdelal filozof Bacon, ki je bil »the wisest and meanest of mankind« (najmodrejši in najmalopridnejši človeškega rodu). Shakespeare se je baje tudi že zanimal za motiv, ki je novi šoli toliko priljubljen, za živčno oslabelost, in nam naslikal v Hamletu nevrastenika. (Primeri: K. Rosner, Shakespeare's Hamlet im Lichte der Neuropathologie).

Izprijeni ljudje z bolnimi živci so naturalizmu najljubši predmet, ki jim daje ugodno priliko, da razpletajo svojo dednostno teorijo. — Da ima individuum del svojih dušnih in telesnih lastnosti od roditeljev in prednikov, se je priznavalo že davno. Dednost je hvaležna naloga znanstvenim preiskavam, toda dvomim, da bi imela pomen za pesništvo. Čemu poudarjati in dokazovati, da ima junak te in te lastnosti od rojstva, druge pa od okolice in vzgoje? Posebno, ker se ne da lahko dognati, koliko je v značaju prirojenega in koliko v življenju prisvojenega, po vzgoji in obližju pridobljenega. Da razmere vsake vrste vplivajo na dotičnikovo mišljenje in čuvstvovanje, je samo po sebi umljivo; da je individuum tako rekoč proizvod okolice,

v kateri živi, je stara resnica. Da so tudi celi narodi odvisni od prirodnega obližja, od zemlje, na kateri žive, in njenega podnebja, to je že učil H. T. Bukle v vvodu svoje razprave »History of civilization in England«. Čudim se, da Zola ni sprejel tudi tega nauka v svoj sistem, in da ne presoja junakov v svojih romanih deloma tudi s stališča francoskega narodnega značaja vobče.

Skrb za milieu je razvila pri Zoli in učencih do virtuoznosti zmožnost popisovanja ali, kakor se glasi naturalistiški terminus, »slikanja«; tem bolj, ker je verno posnemanje resničnosti med glavnimi točkami naturalizmovnega leposlovja. V popisovanju se vsaki naturalist odlikuje; Zola se v slikanju popenja včasih do veličastne sile. Ali žalibog, da pretirava in se pogosto izgublja v naštevanju malenkosti in slučajnosti, katere bi bilo bolje prezirati, ker nimajo pomena za karakteristiko in le dolgočasijo in trudijo bralca. Še bolj obžalovati je pa, da si izbira Zola najraje ostudne stvari za svoje slike, in da trapi čitatelja z natančnim popisom gnusob vsake vrste, tako da ti včasih ne ostaje družega, nego knjigo zapreti in odložiti, četudi nisi Bog ve kako mehak. Subjektivnost, ki se prav malo strinja z glavnim načelom naturalistiškega nauka, kaže Zola tudi v tem, da v svojih romanih najraje obdeluje do dna duše pokvarjene, pregrešne ljudi, češ da podaja sliko resničnosti, da ne idealizuje junakov, ampak da jih črta, kakršni so. Poltnosti pripisuje Zola silno ulogo v človeškem življenju; najljubši predmet mu je spolsko življenje, in sicer fiziška stran spolskega življenja; tukaj pa mu zopet najbolj ugajajo ekscesi, a normalni spolski ekscesi. Kajpada so tudi taki pojavi resnični, vendar se smejo šteti med izjeme. Zakaj se Zoli najbolj prilegajo take izjeme? Zakaj nam enostransko slika najraje izprijene ljudi? Saj menda tudi pesimist Zola ne bode tajil, da je tudi še nekaj na duhu in telesu zdravih ljudi. Idealist, ki blagim značajem pravilno stavi nasproti hudobneža, se mi zdi objektivnejši. Saj je vsaka družba res »mešana«; težko, da bi bili med petimi ljudmi sami plemeniti, ali pa sami podli značaji.

Vprašanje, ali so Zolove ali zolovske knjige »pohujšljive«, se lahko potrdi z mirno vestjo. Da bi bili Zolovi romani dušna hrana za mladino, o tem, mislim, ni treba niti govoriti. Ali tudi odraslim, zrelim ljudem ni priporočati, da bi se mnogo bavili s takimi slovstvenimi izdelki. Ako ne družega, kvarili bi si s tem okus. Zlasti naj se ljudje z oslabeledimi živci in morda popačenim nagnjenjem ogibajo nezdravega naturalistiškega berila, v katerem se s slastjo slika spolsko življenje.

(Konec prihodnjic.)

Dušne borbe.

Spisala **Pavlina Pajkova.**

(Dalje in konec.)

X.

olske počitnice so bile pri koncu. Franjo bi bil moral že davno biti v Sarajevu, toda dobil je mesec dopusta, katerega je še preživel kot ozdravec na Vidmarjevem posestvu. Emerih je bil še tako do srede oktobra prost kot vseučiliški profesor. Tako se je torej bivanje v Vidmarjevi hiši podaljšalo še za več tednov.

Po onem dnevu, ko se je Franja polastila gotovost, da mu je Feodora dobra, da mu je bila vedno dobra, se je njegovo zdravje brzo boljšalo. Pa ne samo telesno, tudi duševno je okreval. Ona morilna pobitost in resignacija, ki sta se ga bili polastili po njegovi zaroki, sta bili mahoma izginili. Spet se je kakor nekdanj za vse zanimal, spet je postal zgovoren, živahen, skratka, prerodil se je spet v nekdanjega ljubeznivega, prikupnega moža. Samo zdaj pa zdaj je bil še mimogrede otožen in to vselej in najbolj, kadar je občeval s Sidonijo. Po onih kratkih sestankih z njo — dolgo še ni smel vzpričo zdravnikove prepovedi z nikomer občevati — se je navadno zamislil resnobno; a dolgo ni trajalo, pa je stresel odločno z glavo, in nekak trden, neomahljiv sklep mu je spet oživiljal zamišljeno oko.

Njegovo občevanje s Feodoro je bilo prijazno, toda kratko in resno. Kadar sta bila sama, nista nikoli več govorila, nego je bilo potrebno, in to je bilo silno malo. A njiju misli in čuti so se skrivnostno skladali in z molkom sta si več povedala, nego more povedati obilica besed. Blagodejni pokoj je vedno bolj objemal njiju duši, vedno bolj sta bila sama s seboj zadovoljna, vedno bolj sta se čutila srečna. —

Sidonija je ves čas, ko je bil Franjo bolan, prebila v nekakšnem mrzličnem strahu in v dvomu: bode-li Franjo ozdravel? In če ozdravi, se-li ne bode odložila poroka za poznejši čas? — On odide, bode bival daleč od nje; ali ne bo to nevarno njiju ljubezni? Njiju? — Ona ga ljubi, a on? Je-li on kdaj njej izkazal kaj ljubezni?

Sidonija ni spadala v vrsto nezadovoljnikov. Z malim je bila zadovoljna. Tudi v svoji ljubezni je bila skromna; najmanjši znak iskrene naklonjenosti njegove bi jo bil osrečil. V začetku njiju zaroke

se ji je njegova vzdržljivost zdela naravna; smatrala jo je celo kot nekakšno vrlino; toda sčasoma ji je postala sumnjiva. Ni bila niti premodra, niti zvijačna, a kadar ženska resnično ljubi, postane na mah tako zvedena v srčnih razmerah, kakor druga ženska, ki nikoli ni ljubila, komaj po mnogih letih bodisi po mnogem čitanju, bodisi po izkušnjah drugih.

Odkar je bil Franjo ozdravel, ga je Sidonija posetila vsaki dan v njegovi sobi. Ti poseti pa so bili le kratki: pozdravljenje, pozvedovanje o njegovem zdravju, zagotavljanje, da je boljšega lica, da je njegov glas krepkejši, to se je vršilo od njene strani; kratko zahvaljevanje za prijazne besede od njegove strani, in poset je bil končan. Nobenega gorkega pogleda, nobenega prijaznega nasmeha, nobene iskrene besede ni bilo od ženina. In tako se je potem nehote morala tudi ona kazati hladno, da ne bi bila videti drzna in vsiljiva. A potrto in temne slutnje so jo vedno bolj pregnajale. Vedno bolj se ji je dozdevalo, da Franjo ne čuti za-njo tega, kar ona zanj. Morda je vendarle ljubil samo nje denar, morda je izprevidel, kako malo vabljiva je nje zunanost, kako malo vredna je nje osebnost. Silno je trpela, a da bi se mu prostovoljno odpovedala, ni bila dovolj pogumna; trpela bi še bolj, ker je nje duša že preveč visela na njem. In kaj bi roditelja rekla?

Ko ga je nekdanj zopet obiska'a, se ni mogla tako hitro kakor druge kratki od njega ločiti. Že je bila, kakor šolarica šolsko nalogo, povedala vsakdanje običajne fraze, in on se je za-nje že zahvaljeval, pa še ni kazala, da hoče oditi. Videti je bilo, kakor da mu ima še nekaj povedati, ali pa ga vprašati, pa da čaka, da ji on prihiti na pomoč.

»Vaš dopust bode skoro pri koncu« je pričela Sidonija po dolgem, neugodnem obotavljanju s tresočim glasom.

»V štirinajstih dneh; a drugi teden že mislim odpotovati,« je odvrnil Franjo; in proti svoji volji je postal nemiren. Vedel je, kaj je želela Sidonija, spoznal, da je prišel trenotek, da izpregovori z njo resno, važno, odločilno besedo. Dovolj dolgo je odlašal, a rahlo njegovo zdravje mu je zapiralo sapo.

Ona je vzdehnila. »In kedaj se povrnete zopet?« je pozvedovala plaho po kratkem premolku.

»Nikoli več,« je odvrnil on hitro, toda odločno. »Sidonija, odvežite me dane besede; vaš soprog ne morem več postati.« —

Ona je prebledela. »Zakaj ne? Kmalu okrevate popolnoma in postanete zopet čvrst kakor poprej.«

»Kmalu? Ne verjamem; gotovo pa sem po bolezni postal drug človek, nego sem bil prej. Sidonija,« je nadaljeval vedno bolj resnobno, in besede so mu vrele iz ust, kakor da bi se bal, da ne bi česa zamudil! »Vredni ste boljše usode, nego vam jo morem jaz nakloniti, vredni, da bi bili srečni, a z menoj ne bi postala nikoli.«

»Postala bi, gotovo bi postala,« mu je odvrnila ona živahno in skrivala žareče lice z rokama, sramujoč se svoje trditve.

»Ne bi postala, ne!« je zavrnil on presunjen. »Za zakonsko srečo ne zadostuje ljubezen ene osebe, temveč —«

»Oh, ne govorite dalje,« mu je ona segla burno v besedo in se vsa osramočena obrnila od njega. »Že vem, kaj hočete reči.«

»Kaj ne da, vi veste in se mi ne hudujete? — In mi odpuščate? — In mi hočete povrniti svobodo?« je povpraševal on ponižno.

»Moram! Saj vem, da mene ne more nihče ljubiti,« je odgovorila ona zamolklo. »Da sem bila tako nespametna in sem menila, da bi mogla zbuditi komu ljubezen!«

On jo je sočutno pogledal. »Vi ste vsega spoštovanja in vse ljubezni vredna, Sidonija, a jaz — jaz sem sklenil, da se nikoli ne oženim.«

»Kaj pravite?« se je začudila Sidonija; videlo pa se ji je, kakor da jo je ta izjava neizmerno potolažila. »Ali vas je bolezen napotila do tega sklepa?«

Franjo je zardel.

Ona je zapazila njegovo zadrego. »Nočem v vas siliti,« je rekla dobrotno, »saj s tem mi ni nič pomagano. A prijatelj mi ostanete tudi za naprej, kaj ne da?« — In podala mu je roko, katera se je vidno tresla.

»Vedno vam bodem prijateljski vdan,« je odvrnil on slovesno in ji spoštljivo poljubil ponujeno roko. »Iz celega srca pa želim, da bi vam sreča bila prijazna.«

»Za-me ni sreče na svetu,« je zašepetala Sidonija, in solze so ji silile v oči. Duša ji je nenadoma vzklopela od bridkosti. Zdaj, ko se mu je velikodušno odpovedala, je šele prav čutila, koliko ji je bil on.

Nje potrnost je trgala Franju srce. »Kaj je bilo zakrivilo ubogo deklo, da se je tako kruto igral z nje čuvstvi,« si je očital na tihem. — »In kdo naznani, Sidonija,« je dejal utrujen in zmeten, »vašim roditeljem razdor med nama?«

»Jaz, in sicer šele tedaj, kadar vas ne bo več med nami,« je odvrnila Sidonija zadovoljna, in blagodušnost ji je zasijala iz otožnega očesa. »Kakor dinamična bomba bode ta novost vplivala na moje,

posebno na mater. Bog ne daj, da bi vas izpostavila nje jezi; uničila bi vam duh in telo.«

»Tudi to veliko dobroto mi hočete izkazati, Sidonija?« je mrmral Franjo osramočen. Nje blagost, nje požrtvovalnost sta ga bolj potrli, nego če bi jo bil videl hudo in razjarjeno. Obrnil se je od nje, da bi zbral misli, da bi si ji mogel dostojno zahvaliti za toliko blagodušnost. Ko se je trenotek pozneje zopet obrnil proti njej, ni bilo Sidonije nikjer. Tiho je bila zapustila sobo; saj je bila njena uboga duša še bolj presunjena, nego njegova.

»Ubogo, ubogo dekle, tako blago, a tako nesrečno,« je mrmral Franjo poluglasno. Nenadoma je izpodrinila vesela misel njegove žalostne čute. »Oj, zopet sem svoboden, gospodar svojega mišljenja in svojih čuvstev,« tako je vzdehnil iz dna duše, in iz oči, lic in ust mu je odsevala brezkončna zadovoljnost.

Sidonija je bila mož-beseda. Osem dni pozneje se je poslovila od odhajajočega Franja, kakor bi se poslavljal od svojega ženina. Nihče v hiši, niti Emerih, niti Feodora, ni nič vedel o razdoru med njima. Nihče ni zaslutil, kako ob otožno-mirnem pozdravu, ob navidezno začasni ločitvi medleva nje srce pod težo obupnih občutkov radi večnega slovesa! V kratkih, a groznih trenutkih je prebojevala boj izmed tistih silnih notranjih bojev, kakršne žensko srce tako pogostoma prebiva. Brez pritožb, brez vzdihovanja in trepetja je videla splavati za vselej po vodi svoje najslajše in najsvetejše upe. Kazala se je junakinjo plemenitega ženskega srca.

*
*
*

Deset let je bilo minilo izza zadnjih dogodkov. Deset let, kratka doba srečnežem, katerim življenje poteka v slasti izpolnjenih nad in upov, v zadovoljnosti radi uspešnega dela in zasluženega počitka, dolga doba nesrečnežem, katerim življenje ničesar ne obeta, od katerega ničesar ne pričakujejo nego njega konec, ker jim ob enem z življenjem utihne tudi nestrpnost, neizpolnjeno hrepenenje, ki je največje gorje ubogega človeštva.

V vrsti zadnjih sta bila tudi naša junaka, Franjo in Feodora. Leno jima je potekal čas, cela večnost se jima je dozdevala doba desetih let; prebila sta jo, izpolnjujoč samo svoje dolžnosti, ne da bi jima bil zasijal najbledejši žarek upa ter ju izpodbujal k vztrajnosti.

V teh desetih letih se nista nikoli videla. Emerih in Feodora nista v pismih do Franja nikoli izrekla želje, da bi ju Franjo posetil, Franjo pa nikoli ni povedal, da bi ju rad zopet videl. Molčali so vsi

trije, a vsi trije trpeli vsled dolgega, prisiljenega ločenja. Toda v njih pismih je izdala vsaka beseda, da se je vez čisljanja in ljubezni, ki je vezala njih duše, vedno bolj utrjevala.

Emerih je bil še čvrst na telesu, a opešale so bile njegove duševne moči v teh desetih letih. Zadnja leta ga je zapuščal spomin, da je bil prisiljen stopiti v pokoj. Zapustil je glavno mesto ter se preselil v majhno provincijalno mestece. Ni več maral za učenost, tembolj pa se je zanimal za naravo in za Feodoro, ki je bila postala solnce njegovih starih dni. Kako se je njegova onemogla duša oklenila Feodore, kako jo je ljubil, negoval, kakor da bi hotel nadomestiti, kar je bil prejšnji čas zamudil! Odkar je bil zvedel o njenih dušnih borbah, je začel spoznavati nje vrednost ter jo spoštovati, in življenje bi bil dal, da bi jo videl srečno. Ona pa je hvaležno sprejemala izrazila njegove ljubezni, a na tihem je obžalovala, da se je njegova ljubezen do nje tako pozno zbudila. Ali je ona kriva, da mu zdaj te naklonjenosti ne more popolnoma vračati? —

Njeni zunanosti doba desetih let ni bila pustila nič nasledkov. Razen par srebrnih niti, ki so se bile prikradle na nje senci, ni na njenem obrazu nič razodevalo, da je že prekoračila štirideseto leto. Ista svežost, ista miloba kakor pred desetimi leti je olepševala nje prikupno lice.

Neki večer, ko sta mož in žena sedela v zaupnem pogovoru v obednici prijaznega stanovanja, ki je bilo sredi zelenega vrta, jima naznani kuharica, da je zunaj tuj gospod, ki bi ju rad pozdravil.

Soproga se spogledata. Oba nehote zadrgečeta. Še predno izreče Emerih željo, naj bi tuji gospod izvolil vstopiti, se prikaže pri vratih za kuharičinim hrbtom moška oseba. Mesečina posveti tujcu v obraz, in kakor iz enega grla zakličeta Emerih in Feodora: »Franjo!«

Trenotek pozneje sta se brata objela. Ko sta se izpustila, sta si stala Franjo in Feodora nasproti, oba bledih, prepadlih lic, oba nema. Franjo je privzdignil roko, da bi segel v njeno, a onemogla mu je zopet omahnila.

Emerih je lahko porinil Feodoro k Franju: »Objemi jo, Franjo, saj je tvojega brata žena, torej tvoja sestra.«

Franjo ni takoj voljno ubogal. A njegove roke je niso potegnile k sebi, njegove ustnice se niso dotaknile nje čistega čela. Njegova srčna rana se še ni bila zacelila; čutil je, da Feodora njemu ni še sestra, in takoj jo je zopet izpustil in sicer tako odurno, da se je videlo, kakor da jo je pahnil od sebe.

Takoj potem se je sramoval samega sebe, sramoval, da ne zna premagovati slabotnega svojega duha. Odločno si je prizadeval, da zaduši val burnih, nespametnih čuvstev; saj ni bil več v letih, v katerih srce brezmejno vlada nad pametjo in dolžnostjo.

Polagoma, s trdno voljo in silnim prizadevanjem upornega srca se je vendar zopet privadil nje prisotnosti. Po ure in ure je sedel poleg Feodore ter negoval in zabaval ubogega Emeriha, katerega je zavest vedno bolj zapuščala. Kakor otrok je sedel v svojem naslanjaču, včasih brezčuten za vse, kar se je okoli njega vršilo; včasih pa se je nasmihal njiju prijaznim besedam, katerih pomen ni vselej razumel. Samo to je videl in čutil, da ga ona dva ljubita, da sta ona dva edina njegova naslomba in pomoč, kakor je mati nespretnemu detetu najboljša prijateljica in varuhinja.

In vedno bolj je slabel njegov duh in z njim so mahoma pojemale tudi telesne moči. Život mu je odrevenel, da se skoro ni mogel več geniti, jezik se mu je zapletal, da ni mogel več razločno govoriti; skoro popolnoma je bil top, samo njegovo prijazno nasmihanje je svedočilo, da njegov duh ni še bil popolnoma zamrl.

V kratki dobi nekaterih dni se je bila z njim izvršila ta žalostna izprememba. Franjo in Feodora sta s početka menila, da ga je bila samo mimogrede obšla slabost, a zdravnik, katerega so poklicali na posvetovanje, je kmalu spoznal, da ga je zadela kap.

Nekoč, ko sta se ona dva ravno trudila, da bi ga opozorila na prekrasno noč, ki je bila sledila za soparnim dnevom, je Emerih kar sklonil glavo in za večno zaspal, potem ko se jima je še enkrat nasmehnil.

Resnično in globoko sta Feodora in Franjo obžalovala njegovo izgubo. Ko pa je Franjo izpolnil dragemu pokojniku zadnjo čast, se je povrnil v Sarajevo, kjer je še vedno služboval. Kratko, a sočutno in prisrčno, kakor je navada med dragimi sorodniki, se je poslovil od Feodore. Ni povedal, kdaj se zopet vrne, Feodora pa ni vprašala, kdaj se bodeta zopet videla, a čutila sta oba, da se bodeta, četudi ločena, osrečevala njiju verna duhova vselej in povsod. —

Preteklo je leto. Feodorino lice je bilo še vedno resnobno, še bolj nego preje; nikamor ni zahajala razen na gomilo pokojnega soproga.

Zopet je bila nekdanj ob njegovem grobu, in nje lice je kazalo tajno, globoko bolešč. Že je bila odmolila za pokojnikovo dušo, potrebila plevel izmed cvetic, katere so bujno poganjale in krasile gomilo, a še se ni mogla ločiti.

Kar začuje za seboj tihe korake; kmalu nato zakliče zamolkel glas nje ime.

Ona se hitro ozre, živo zardi, a brž prežene iskrena radost nje zadrego, ki se je je bila za hip polastila.

»Franjo, dobro došel!« reče ginjena in mu poda roko v pozdrav. Nje roka, še vedno nežna kakor nekdanj, se pri tem ni tresla, nje glas ni bil več negotov. Mirno, toda prisrčno mu je zrla v njegove globoke, polnočutne, zgovorne oči, ki so se tako milo vanjo ozirale.

»Nisem se nadejal, da se na tem žalostnem kraju zopet snideva!« je izpregovoril Franjo, radosten sicer, a vendar neprijetno zadet; zdelo se mu je slabo znamenje, da sta se srečala na takem kraju. Nisem te našel doma, in ker te tako dolgo ni bilo, sem ukrenil, da med tem posetim Emerihovo gomilo.«

»Prav si storil; odobrujem tvoj ukrep, ki priča o tvojem sočutju,« ga je pohvalila Feodora.

»A jaz ne odobrujem, da ti, kakor so mi tvoji sosedge povedali, prebiješ večji del dneva na tem žalostnem kraju,« je nežno odvrnil Franjo.

»Srce me sili sem; čutim, da sem dolžna veliko zadostilo ubogemu Emerihu,« je odgovorila ona s tihim glasom ter povescila oči.

»Nič mu ne dolguješ, ker proti njemu nisi nikoli nič zagrešila,« jo je tolažil Franjo. »Ti le sebi veliko dolguješ, to je svoji duši pokoja, a svojemu srcu srečo. Feodora izpolni dragega pokojnika iskreno željo, da bodeš ti, da bodeva oba srečna. Daj — daj —«

Ni mogel dalje govoriti. Postavni mož, ki se ni nikoli splašil povedati svojega mnenja, svoje sodbe in svojih razlogov vsaki še tako visoki in veljavni osebi, se je bil ustrašil sam svojega glasu, ko je imel izreči usodno besedico nežnemu bitju.

»Ni mogoče, Franjo, ni mogoče,« je resnobno, a odločno odgovorila Feodora, ki je dobro vedela, kaj on meni. »Pregrešila sva se nekdanj hudo; spokoriti se morava sedaj. In potem, kdo ve, ali bi kot mož in žena bila srečna, tako srečna, kakor sva sedaj? Zdaj se spoštujeva, ceniva, ljubiva; ali bi se tudi potem? — In nikar ne zabiva svojih let! Poglej mojo glavo; ali ne vidiš, da se na njej že naznanja jesen? A za jesenjo kmalu privihra zima. — Ostaniva si prijatelja, dobra prijatelja, v pravem pomenu besede!«

Pri teh besedah mu je podala roko in se ozrla nanj s pogledom, v katerem je odseval ves zaklad njene bogate, krepke duše.

Franjo je bil tih, bled in nem. Hotel je govoriti, a ni spravil glasu iz grla.

A nenadoma je vzdihnil z neizmerno potrto: »Tako sam, tako sam naj bodem skoz vse ostalo mi življenje? — Ali nisem dovolj dolgo samotaril?«

»Nisi več sam; zvesto prijateljico imaš, vdano sestro, mene imaš,« mu je ugovarjala z nežnim glasom Feodora. On je vdano sklonil glavo. Preveč jo je čislal, da bi se bil ustavljal njenim željam. »Prijateljico, sestro?!« Ni se mogel sprijazniti s to mislijo; že leto dni je sanjaril o Feodori kot družici. —

Čas je zacelil tudi to rano. Najčišča, najblažja, najtrajnejša vez, vez iskrenega prijateljstva je premagala polagoma njegovo dušno strast ter utešila njegove dušne borbe.

Herbard X. Turjaški. (1613 — 1669.)

Spisal Ivan Steklasa.

„Kako ga imenuješ brez plakanja?“
Valvasor XII. 58.

Herbard X. Turjaški se je narodil leta 1613. v Žužemperku na Kranjskem. Oče mu je bil Ditrih Turjaški in mati Sidonija iz plemenite rodovine Gallerjevih. Ditrih je dobil pri delitvi posestev s svojim bratom Herbardom (l. 1617.) grad Šumberk na Dolenjskem ter je tako obnovil betev šumberško; Herbardov sin Ivan Andrej pa je ostal po zgodnji smrti svojega očeta (l. 1618.) gospodar rodbinskega grada Turjaka in ob enem tudi naslednik glavne betve Turjaških. Ker je bil Ivan Andrej še mlad, mu je bil varuh njegov stric Ditrih, ki je upravljal do njegove doletnosti vsa tedanja posestva Turjaške rodovine.

Ditrih Turjaški se je posvetil po dokončanih naukih na Laškem vojaškemu stanu ter se boril v drugi beneški vojni (l. 1616.) že kot polkovnik. Leta 1618. ga nahajamo med poslanci, ki so imeli s Turki razpravljati radi pomejnih zadev. Od leta 1626. je opravljal Ditrih službo deželnega upravitelja. Za zasluge njegove ga je povzdignil deželni knez nadvojvoda Leopold že leta 1630. v grofovski stan. Od tega časa so Turjaški grofje, ker so do tega naslova imeli pravico, tudi nasledniki Ditrihovi.

Herbard X. je imel dva brata, Vuka Engelberta in Ivana Vajkarda. Prvi je bil deželni glavar kranjski (1649—1673), cesarski točaj

in komornik, predsednik kranjskih stanov in tajni svetnik cesarjev. Leta 1650. je dobil od cesarja Ferdinanda III. za-se in za svoja dva brata dedno komorstvo in maršalstvo kot moški dedni fevd, in sicer tako, da se ima najstarejši v rodovini zvati vrhovni maršal, mlajši pa dedni komorniki in maršali kranjski. Vuk Engelbert je bil velik ljubitelj znanosti in umetnosti ter poseben podpornik jezuitskega reda, kateremu je preskrbel lepo poslopje za njegove šole v Ljubljani. Vrstniki njegovi so ga zvali radi velikih njegovih zaslug za Kranjsko »očeta domovine«. Umril je leta 1673. v Ljubljani.

Drugi njegov brat Ivan Vajkard, odgojitelj cesarjeviča Ferdinanda, sina cesarja Ferdinanda III., se je odlikoval kot zdravnik ter dobil od cesarja za svoje zasluge (l. 1653.) knežji naslov za-se in po prvorodstvu tudi za svoje naslednike. Toda radi svoje prevelike slavo-hlepčnosti je izgubil milost cesarja Leopolda I. ter bil pregnan z dvora (l. 1669.). — Umril je l. 1677. v Žužemberku na Dolenjskem.

Herbard X. je dovršil svoje nauke pri jezuitih, nekaj v Ljubljani, nekaj pa v Gradcu, kakor oba njegova brata. Po dokončanih naukih je odšel na potovanje, da se spopolni v naobrazbi ter spozna svet. Taka je bila takrat navada pri odličnih stanovih. Kesneje si je izvolil za svoj poklic vojaški stan.

Natančnih poročil o njegovih prvih bojnih činih nimamo. Valvasor (XII. 58.) omenja, da se je posvetil še mlad vojaškemu stanu ter se hitro proslavil ne samo s svojo hrabrostjo, nego tudi z izurjenostjo v vojaških stvareh. Boril se je bržkone tudi v tridesetletni vojni, toda dokazati tega ne moremo. Med raznimi zapovedniki vojaških čet v tej vojni nahajamo tudi nekega Ekharda, grofa Turjaškega. Morda je z njim služil tudi naš Herbard kot nižji zapovednik. Valvasor trdi (XII. 58.), da se je odlikoval Herbard X. posebno kot napadovalec turških čet, katere je z naglim naskokom večkrat tako prestrašil, da so kar čez mejo pobegnile. Pri takih prilikah je Herbardova četa napravila po navadi obilen plen. Tako so vojevali tudi njegovi predniki v Krajini, in Valvasor je pač le prilastil nekaj te stare slave našemu Herbardu X.; kajti njegovi hrvaški vrstniki ga nič kaj ne hvalijo kot zapovednika njemu poverjenih vojaških čet.

Leta 1652. je umrl Vuk Krištof Frankopan, karlovški general in glavni zapovednik vojaških čet v Krajini. On se ni bil proslavil samo s svojimi junaškimi čini, nego je slovel tudi kot neustrašen branitelj pravic hrvaškega naroda. Po pravici je torej jokal ves narod za tem znamenitim in zaslužnim možem, kakor pripoveduje Vitezović v svojem letopisu. Verjetno je, da sta se za to čast potezala Nikolaj

in Peter Zrinjski, takrat že oba proslavljena junaka; toda zavidni Nemci niso pustili, da se popne še kateri Hrvat do karlovskega generalstva in glavnega zapovedništva v Krajini; bali so se namreč za svoj vpliv, pa tudi za mastno službo, ki je niso privoščili Hrvatom, posebno ne takim, kakršen je bil Vuk Frankopan, za katerim je stal ves narod.

Ob tem času pa je bil na cesarskem dvoru že prav mogočen in vpliven Herbardov brat Ivan Vajkard. Ni dvoma, da je on izposloval, da so se vojaški svetniki cesarjevi izjavili za Herbarda X. Že jeseni (l. 1652.) je bil le-ta vmeščen po posebnem službenem napotku za velikega generala karlovskega in hrvaške Krajine. Ob enem je bil postavljen s posebnim področjem bivši stotnik ogulinski Juri Frankopan Tržaški za namestnika (Amtverwalter) vrhovnega zapovednika in za stotnika žumberškega. (Lopašić. Poviest grada Karlovca str. 194.). S tem miroljubnim namestnikom se je zlagal Herbard X. prav dobro ter mu je prepuščal tudi večji del vojaških opravkov, ki bi jih bil moral sam izvrševati. Le kadar je bilo kaj posebno važnega, je prišel Herbard X. v Karlovec; sicer pa je živel na svojih posestvih, najraje na Šrajbarskem turnu pri Krškem, včasih v Borovi na Štajerskem, pa tudi v Samoboru, ki ga je bila podedovala njegova soproga baronica Ana Moskonova po knezih Erdedih. Juri Frankopan Tržaški je kot namestnik vrhovnega zapovednika prav častno izvrševal svojo službo ter se proslavil z zmago nad Turki blizu Karlovca. Leta 1656. so se bili dogovorili Turki iz Kostajnice, Novega, Krupe, Like in Krbave o novem napadu čez hrvaško mejo. Zbralo se jih je nekoliko tisoč pod zapovedništvom Mustaj bega iz B'hača. Namenili so se osvojiti karlovske trdnjavo ter popleniti vso okolico. Toda hudo so se prevarili. Junaški Juri Frankopan jih je napadel s svojo maloštevilno, toda pogumno četo tako jadno, da se večji del njih ni mogel rešiti, nego so popadali v boju, ali pa so se morali udati. Tudi sam Mustaj beg je bil ujet z mnogimi odličnimi agami. Jetniki so bili prodani vsi glavnemu zapovedniku Herbardu X. Turjaškemu, ki je dobil za-nje, posebno za Mustaj bega več tisoč goldinarjev. (Valvasor XII. 65.) Ko je pa Juri Frankopan Tržaški leta 1661. umrl ter zamenik njegov postal grof Peter Zrinjski kot podgeneral krajinski, se je izpremenila dosedanja sloga v hud prepir, ki je kesneje škodoval največ Zrinjskemu samemu.

Ozrmo se malo na tedanje razmere na Hrvaškem, da nam bode jasen položaj, v katerem je bil Herbard X. kot zapovednik v hrvaški Krajini.

Hrvatje so se vojevali za cesarja Ferdinanda II. in Ferdinanda III. na dveh bojiščih, na Nemškem in na svojih mejah proti Turkom. Nadejali so se zategadelj, da jim bodeta oba vladarja za to hva'ezna ter jim potrdita vse njih pravice. Toda kako so se zavzeli, ko je cesar Ferdinand II. osnoval na Hrvaškem posebno zemljišče, ki se je od tega časa zvalo Krajina. Kraj med Savo in Dravo so imenovali varaždinsko Krajino ali varaždinski generalat, svet od Kolpe do Jadranskega morja pa hrvaško Krajino ali karlovški generalat. Na ta način je razdelil cesar Ferdinand II. ostanke kraljestva hrvaškega na dvoje ter dal tako povod stoletnim preprirom, ko se je moral isti narod pod enim vladarjem v svoji deželi boriti za edinstvo svoje države. Ta delitev hrvaške kraljevine v korist dednim deželam habsburškim in tujim generalom je škodovala tudi državnemu pravu hrvaškemu, ker so se odslej hrvaški stanovi oklepali vedno bolj ogrskih, samo da bi tem ložje branili svoje pravice. Ko je bila po dokončani tridesetletni vojni moč Habsburžanov na Nemškem precej zmanjšana, so izkušali upravitelji habsburške politike razširiti svojo moč proti jugoiztoku, t. j. pregnati Turke z Ogrskega in Hrvaškega, ter vvesti v teh deželah absolutno vladno, ne glede niti na narodne, niti na državne posebnosti obeh kraljevin.

V tem času (l. 1647.) je bil za hrvaškega bana imenovan Nikolaj Zrinjski. Sovražniki te imenitne rodovine so nagovarjali cesarja Ferdinanda III., naj ne povzdiguje tega rodu do tolike časti; takrat je bil namreč tudi že Peter Zrinjski stotnik velemeriški, slunjski in žumberški. In res je bil Nikolaj šele leta 1649. svečano vmeščen na bansko stolico, s katere je prisegel, da posveti svojo srečo in svoje življenje samo dragi svoji domovini.

To pa je bilo tudi potrebno, kajti Hrvaška je bila takrat popolnoma potlačena in izmučena. Tridesetletna vojna je bila pobrala mnogo ljudi, a še več neprestani boji s Turki. Zemlja je bila skoraj vsa zapuščena, in trgovina je bila popolnoma prenehala. Tako slabo je bilo, da banska vojska že več let zaporedoma ni dobivala svoje plače, pa je sedaj od Zrinjskega tudi ni zahtevala. Ban poleg najboljše volje ni mogel pomoči; le dolgotrajen mir bi bil izlečil te težke rane.

Toda ravno sedaj se je začela uganjati zgoraj omenjena politika proti Hrvatom in Ogrom, in mladi ban Nikolaj Zrinjski je imel z ogrskim palatinom mnogo posla, da je obranil vsaj svojo sodbeno vlast. Zraven tega, pa se je moral boriti hrvaški ban tudi na cesarskem dvoru proti premoči stranskih generalov in stotnikov v Krajini, ki so v zvezi z doseljenimi Vlahi kar gazili pravice kraljevine hrvaške.

Stanovi hrvaški so na vsakem zboru krepko zahtevali, da se Krajina zedini z materjo zemljo, in da se odstranijo tudi generali. Na zboru, ki je bil leta 1651. na Dunaju, kamor je bil pozval cesar Hrvate, da se dogovore o uredbi odnošajev na Hrvaškem glede na dedne avstrijske dežele, so Hrvati pod vodstvom bana Nikolaja Zrinjskega krepko poudarjali svoje pravice ter niso popustili v nobenem vprašanju, kar so jih predložili cesarski svetovalci.

Da pa na cesarskem dvoru niso iskreno mislili s temi dogovori, dokazuje najbolje dogodek, ki se je kmalu zatem pripetil v Senju. Cesar Ferdinand III je podelil Senju pravice svobodnega mesta, toda mestni stotnik ni dovolil poslancu hrvaškega zbora, da meščanom razglasi to cesarsko pismo. — Nemški zapovedniki pa so se kar z vso silo hoteli okoristiti tudi s šumami v Primorju; celo morsko obrežje so zapirali bližnjim prebivalcem ter si sami lastili pravico do ribjega lova. Hrvatje so seveda neprenehoma tožili na cesarskem dvoru take nasilnike, toda cesar jih je vedno tolažil, češ, da se sčasoma obrne vse na bolje.

(Dalje prihodnjič.)

Azrael.

»Oj ljubosumni paša ti,
Al' smem te nekaj vprašati?

Zakaj zapiraš jo v harém,
Čerkesko mlado, luč očem?«

»Čuj... Selima se jaz bojim,
Da ona ne uide z njim.««

»Oj bistrourni paša ti,
Al' smem te dalje vprašati?

Pa kaj bi storil, moj gospod,
Če več ne bi je našel tod?«

»Jaz vse vojské bi nanj poslal
In bi predrzneža iskal.

In joj mu, kadar bi ga vjel,
Tako bi ga ob glavo del.««

»Ho, ho, dasi preseda ti,
To moram ti povedati:

Ne bodeš ga, ne bodeš vjel,
Če pride angel Azrael.«

In strah mu lice spreleti,
In plašno paša govori:

»Ne bodem ga, ne bodem vjel,
Če pride angel Azrael.««

Mihael Mihajlov.

Srečavanja.

Spisal Fr. Dolinčan.

II. Elvira.

(Konec.)

eto pozneje, ko je v cerkvi omedlela, je Elvira sama stala kot nevesta pred oltarjem. Njena roditelja nista bila ravno v sijajnih gmotnih razmerah, in zategadelj jima je bilo do tega, da se hčerka »dobro« omoži. Ko se je torej oglašil daljnji sorodnik, premožen trgovec v majhnem mestu na kmetih, sta mu z veseljem pritrdila, toda s pogojem, da tudi Elvira sama privoli. Siliti je pa nikakor nista marala, vsaj bi se ji ne pomanjkalo snubačev, ko je bila izredna lepotica.

Elviri sami pa je bilo čisto enako, kdo jo vzame za ženo, samo da se to čim preje zgodi. Njeno srce je bilo mrtvo, in prepričana je bila, da po bridkih izkušnjah, ki jih je prebila, ne bode ljubila nikogar več. Vesela je bila, da zapusti mesto, kjer je doživela tako grenke ure.

Privolila je torej, in kmalu je bila poroka.

Šla je z možem na novi dom, in nekaj časa je bilo videti, kakor da se ji srce res umiri. Toda kmalu se ji zopet zbudi nekako domotožje po mestu in zlasti po onih ulicah, po katerih je svoje dni v šolo hodila. Nehote so ji uhajale pogosto misli tjakaj, in večkrat ji je vstala znana podoba pred očmi. Pri tacih prilikah se je zdrznila in globoko vzdihnila. A bili so časi, ko si je skrivaj tudi solzo brisala iz oči. Pri vsem tem pa je bila vzorna žena in vdana svojemu možu, da ni imel nikdar najmanjšega povoda, da bi bil nezadovoljen z njo. Toda to je opazil, da ji je včasih obsenčeno lice, in da se ne čuti prav srečna. Skrbno jo je izpraševal, kaj ji je, a ona mu je odgovarjala, da nič. A ta tajna žalost ni ostala brez nasledkov; izpodkopavala ji je bolj in bolj zdravje.

Nekoliko so se izpremenile razmere, ko je čez leto dni povila dečka svojemu možu. Mož je bil tega dogodka neizmerno vesel, a tudi za-njo je bilo to dobro. Bavila se je zdaj z otrokom, ki ga je presrčno ljubila. Pri tem pa je nekoliko pozabila pretekle dni.

Zdravje se ji pa vendar ni hotelo izboljšati; vidno je hujšala in od dne do dne je bila bolj bleda in prepadla v obraz. Če jo je kdo vprašal, kaj ji je, ni vedela pravega odgovora. Potožila je k večjemu,

da ne more spati, in da je zategadelj slabotna in trudna; kaj tacega pa navadno ljudem ne velja za bolezen.

Navzlic temu se je mož radi njenega zdravja posvetoval z različnimi zdravniki, in nekateri izmed njih so mu velevali, naj jo pošlje v kako kopel; konstatovali so živčno bolezen, in za to vrsto bolezni lekarnica menda nima zdravil.

Dasi pa je bil Elvirin mož silno dober, se vendar ni mogel takoj odločiti, da bi jo poslal v kako kopališče; ne da bi se bil ravno bal stroškov, a nerad in težko se je ločil za dalje časa od ljubljene ženice. Pa tudi prave vere ni imel v kopeli, in otroka tudi ni mogel pustiti precej prvo leto tujim rokam. Sicer pa Elvira tudi sama tega ni storila; dete ji je bilo sedaj nad vse, nikdar ji ne bi bilo dopustilo srce, da bi se bila od njega ločila.

Toda Elvira je hirala bolj in bolj, in ker so bili vsi zdravniki, kolikor jih je povprašal, v tem edini, da se pri tacihi bolezni zdravje izboljša le tedaj, ako se bolnik iztrga iz svojega navadnega obližja in rabi pod nadzorstvom umnega zdravnika krepilne mrzle kopeli, se je končno vendar odločil nje soprog, da jo pošlje v neko kopel na Gorenjem Štajerskem.

Elvira se tega ni niti razveselila, niti se ni branila. Šla je, ker so zdravniki tako velevali, in ker je želel mož tako, a otroka in pestunjo je vzela s seboj. Sinko je bil že dve leti star; letal je že pridno po sobi ter že tudi precej žlabudral; bil je sploh v starosti, ko so otroci najljubeznejši.

V kopališču Elvira ni iskala znanja. Hodila je najraje po samotnih potih z otrokom in pestunjo. Rada je posedala sem in tja na kaki klopi med zelenim smrečjem. Vonjava, ki je puhtela iz smolnatih debel, ji je dobro dela in rada je vlekla na uho šumljanje vetra, ki je skrivnostno šepetal po iglastem vejevju. — Podpirala je včasih glavo z roko in mižala, kakor bi dremala.

Sanjala je, dasi ni spala, sanjala o sreči, katere ne doseže nikdar. Pred njo se je odpiral krasen razgled, in kadar ji je izpregledalo zopet oko, tedaj ji je uhajal pogled v neizmerno daljo, vedno dalje in dalje do skrajnjega obzorja, kakor bi ji hotelo oko uzreti nekoga, po komer ji je zaman hrepenelo srce.

Tako je včasih po celo uro zrla v daljavo, a kadar se ji je oko utrudilo, da je je povesila k tlom, tedaj je, kakor iznenadena, globoko vzdihnila.

Neko popoldne je zopet sedela na klopi, na katero je posebno rada zahajala. Bil je tu skrit, prijeten prostorček; malokdo je vedel

zanj. Včasih je po več ur sedela tu, ne da bi jo bil kdo motil pri njenem razmišljevanju. V obližju je žuborel bister studenček, do katerega je semtertja stopila, da si ohladi žejo s požirkom hladne studenčine. Po vejah in po tleh je bilo tu vse polno kosov, ki so se čvrsto in ljubko oglašali, vabeč samice, in kosovo petje je Elvira zelo rada poslušala; segalo ji je v srce, in prihajala je semkaj, kadar je bila najbolj žalostna.

Navadno je bila pestunja z njo, tisto popoldne pa je bila sama s sinkom. Sedla je po stari navadi na klopico, otroka pa je pustila, da je letal po stezi semtertja. Pazila ni mnogo nanj, vedoč, da se mu ne more nič zgoditi, ker je bil svet ondod raven in steze gladke. Brez skrbi se je tedaj vdajala svojim sanjam.

Toda pripetilo se je, da je dete zavilo s steze v stran, se izpodtaknilo ob korenini ter padlo. Detečji jok jo je zdramil; naglo je skočila pokoncu ter stekla proti kraju, od koder je prihajal jok, Očitala si je, da je premalo pazila nanj. Preplašena je hitela gledat, kaj se je zgodilo.

A hkrati je utihnil otrok, in ko je šla še nekoliko dalje, je videla, da drži okroka v naročju tuj gospod ter mu briše solze z lica. Ne da bi se menila za to, kdo je oni, stopi bliže. Otroku se menda ni bilo dosti zgodilo, kajti smehljal se je in nekako strmeč, a zaupljivo je zrl tujcu v obraz.

Elvira hoče vzeti otroka v svoje naročje, a ko iztegne roke proti njemu, osupne tako, da je omahnila. V tem trenutku je bilo videti, kakor bi se bil tudi oni zdrznil. Toda opomogel si je kmalu in, še vedno otroka na roki držeč, je izpregovoril:

»Midva se nekoliko poznavata, če se ne motim, milostljiva. Moje ime je dr. Zor. Bil bi je vam moral že pri drugi priliki povedati, a iz nerodnosti tega nisem bil storil. Sicer sem pa mislil tedaj tudi, da se ne menite dosti za moje ime. Saj se pač spominjate, katero naključje imam v mislih. Vsekako pa se na videz poznavata. Bili so časi, ko sva se pogostoma srečavala. Toda dovolite, da ponese malega do klopice z vami. Kako ljubeznivo dete je to! V vsem tem času, ko je on tako govoril, je ona molčala in skoro mehanično stopala poleg njega do klopi. Bila je v hudi zadregi in niti ni vedela, kaj bi storila, niti, kaj bi govorila.

Ko sta prišla do klopice, je postavil on otroka na tla, kamor je bil začel siliti, a sam je sedel na klop. Elviri ni preostajalo družega, nego da je tudi ona sedla. A bila je hude hoje. Kaj naj pač stori, da bode prav? Ali naj ga takoj odslovi?

Neki glas ji je rekel, da bi bilo to edino prav, a nekaj drugega zopet jo je sililo z elementarno močjo, da bi obsedela vsaj nekaj minut na strani tega moža, katerega je tako ljubila in tako sovražila, in katerega — sovraži — ali ljubi, kdo ve? — tudi še sedaj. Neizrečeno sladko se ji je zdelo v njegovem obližju, in otrpnila je po vseh udih, tako da ji ni bilo mogoče vstati. On pa, kakor bi vedel, kaj se godi z njo, je začel govoriti:

»Človek je vesel, ako zagleda v tujem kraju kak znan obraz; kako dolgočasno je bivati tu med samimi neznanimi ljudmi! Tudi vi milostljiva, se menda dolgočasite, ker vedno tako v samoti bivate.«

»Jaz ljubim samoto in najkratkočasnejše mi je, ako sem sama,« je odgovorila ona mrzlo. On je čutil, kam merijo njene besede. Ali ni se dal motiti.

»Ne, ne!« je nadaljeval. »Samota ni za vašo bolezen. Vi morate med ljudi, se morate razmišljati, zabavati; verjemite, da bo potem bolje.«

Ona ga je strmeče pogledala ter dejala nato skoro zaničljivo: »Kako pa veste, kakšno bolezen imam, da tako svetujete.«

»Dobro poznam vašo bolezen!« je odgovoril on odločno. »Iz oči in z obraza vam jo berem. Vaši živci so trpeli, drugega ni nič. Tisto bolezen imate kakor jaz; noči brez spanja, kaj ne, to je grozno? Kako počasi lezejo ure! Človeku se zdi, kakor bi bil v temnico zaprt. Ako bi človek mogel vsaj miren ostati! Ali kamor se dene, kamor leže, nikjer mu ni obstati. Potem pa misli, misli in spomini, ki človeku prošinjajo glavo! O, to so strašne muke! Človek si smrti želi — žal, da ne pride.«

Ona ga je strmeč poslušala. Da, to je njena bolezen, tako je njeno stanje; toda odkod on to ve? Je-li mogoče, da tudi še kdo drugi tako trpi, kakor ona, ali je mogoče, da ima res tudi on isto bolezen? Do ondaj je vedno mislila, da te muke, ki jih prebiva ona, niso nikomur drugemu znane, da je to stanje, ki je samo ona pozna. Bilo ji je v nekako tolažbo, ko je čula, da tudi on podobno trpi, kakor ona. Občutila je hkrati usmiljenje zanj. Saj trpljenje drugega ve ceniti le tisti, ki sam trpi.

Toda kaj je vzrok njegovega trpljenja? Ta misel ji je šinila v glavo, in prestrašila se je. Neprijetna slutnja se je je polotila in mraz ji je izpreletaval život. Jo li zopet zalezuje? Da bi prišla čim preje resnici do dna, ga je vprašala: »Pa vi imate vendar svojo soprogo s seboj?«

On je nekoliko pomolčal, uprl nato svoj pogled vanjo ter dejal z nekako surovim glasom:

»Svojo soprogo imam pod zemljo. Preselila se je v boljši svet, pri meni ni imela nič dobrega. Jaz sem bil ves čas najine zveze trd in osoren z njo. Vsled tega je trpela in umrla. Dvojila je, da je pri zdravi pameti.«

Elvira ga je neverno pogledala. Zdelo se ji, kakor da govori blazen človek z njo. In bil je res neznanski videti v tistem trenutku. Lice mu je bilo blede, in ustnice so se mu nemirno zgibale.

Toda bil je le malo časa tak. Pogled se mu je kmalu ublažil in tudi licu se je povrnil navadni izraz. Bolest in žalost sta mu sedaj odsevala z obraza. Menda je bil res nesrečen. Črez nekoliko časa je nadaljeval z mehkim glasom:

»Moja soproga ni bila kriva moje nesreče, zato mi je žal, da sem tako neljubeznivo ravnal z njo. Toda jaz nisem mogel drugače. Hliniti se nisem mogel in ji kazati ljubezni, katere nisem občutil do nje. Prelahkomiselno sem se bi zaročil z njo in prelomiti nisem hotel dane besede. To je vzrok moje nesreče. A morda bi se bilo moje srce sčasoma sprijaznilo z njo, morda bi se mi bila celo ljubezen vnela za-njo, ko ne bi si mojega srca bila popolnoma prilastila druga. Moja soproga je bila z dežele; v malem mestecu, kjer je živela s svojo materjo, in kjer sem bil nastavljen par let tudi jaz, je bila brez dvojbe najlepše dekle daleč na okoli. Rad sem jo videl; ona mi je verjela in se mi vdala. Tedaj sem res mislil, da jo ljubim. A ko sem bil premeščen v stolno mesto, sem srečaval zopet ono drugo bitje, za katero mi je bilo že preje vzplamtelo srce v neskončni ljubezni. Premagoval sem se in premagoval, a zaman. Kriv sem bil toliko, ker se nisem izogibal mameče prikazni. Srce bi se mi bilo morda umirilo, da je nisem videl vsaki dan. A vleklo me je po sili vedno po isti poti, po kateri sem vedel, da ona pride. Vsaki dan sem vodil oči na sladko pašo, in srce mi je čim dalje bolj utripalo, čim češče sem videl ljubljeno bitje. Tako sem prišel sam s seboj v strašno protislovje. Imel sem nevesto, a ljubil sem drugo. Je-li tudi ona kaj občutila, tega ne vem. Bil sem navezan na drugo, in malo mi je koristilo, naj me li ljubi, ali ne. Nesreča je bila to, da je bila moja nevesta ubožna. Ako bi bila bogata, bi ji bil z lahkim srcem povedal, da je ne ljubim. Nič bi ji ne bilo škodilo; dobila bi bila lahko družega, boljšega, nego sem bil jaz. A ker je bila uboga, je nisem mogel, niti hotel zapustiti. Poročil sem se, in bil sem nesrečen, kajti moje srce ni bilo pri njej, bilo je drugje.«

Nekoliko je obmolnil. Glavo je bil naslonil nazaj, in zrl je v zrak proti oblakom. Ona ga je strmeč poslušala, in srce ji je kipelo od neznanih čuvstev. Še ji ni bil povedal, da je bila ona tista, katero je tako neizmerno ljubil. Zvedavo je uprla oči vanj, in tudi on se je ozrl na-njo. Njegov pogled je bil v začetku miloben, hkrati pa mu je zažarelo oko v divjem ognju. »O, Elvira,« je vzkliknil, in solze so se mu udrle po licih, »o Elvira, ti ne veš, koliko sem trpel, in koliko trpim!« Izrekši je položil roko okoli njenega vratu, in vroč poljub jo je zaskel v lice. Strast ga je bila obladala popolnoma.

Ona pa je strpela trenotek njegov poljub. Že ji je srce omagovalo. Tudi ona bi se bila rada razjokala, rada naslonila svojo trudno, od prečutih noči zmučeno glavo na njegove prsi ter se počila v njegovem naročju.

Toda hipoma se ji zbudi ženski ponos; v svesti si svoje zakonske dolžnosti, skoči pokoncu ter reče z odločnim glasom:

»Gospod! Jaz imam moža in otroka!«

Izrekši, zdrsne na kolena k otroku, ga pritisne strastno na srce in ga vroče poljubljuje po obrazu. Ali jo je res tako premagala ljubezen do deteta, ali pa je hotela le prikriti svojo veliko razburjenost?

On pa ni odgovoril nobene besede. Ustnice so se mu pač nerovno zgibale, kakor da bi bil hotel nekaj reči, da bi se opravičil, a glasu ni bilo iz njegovih ust. Pogledal jo je še enkrat tako milo in žalostno, kakor jo je pogledaval tedaj, ko sta se srečevala, potem pa je odšel.

Ona je nema gledala proti oni strani, kjer je bil izginil. »Saj se še vrne,« je vzdihnila ter si zakrila obraz.

Toda vrnil se ni! Tedaj sta se bila zadnjič srečala!

Pesem o zvestobi.

Pri mizi pesnik mlad sedi
In pesem novo piše.
Kako ljubo, kako lepo
Zvestobo »svoje« riše.

Napisal kitic je nad sto,
Dokončal krasno delo,
Ki bode kmalu širom krog
Po svetu zaslovelo.

Vesel zakličče zdaj na glas:
»Proslavil sem zvestobo!«
Kar stopi možko poštni sel
Z velikim pismom v sobo.

Odprto je: imeni dve
In spodaj »zaročena« —
Pa v ogenj pesem s pismom vred,
Saj zvesta ni nobena!

Dravinski.

Anton Aškerc.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Kakor drugod, tako so govorili že tudi pri nas o »svetu poezije«, in to povsem resno, z nekakim tajinstvenim občudovanjem in spoštovanjem. In mehke dušice šestnajstletnih gospodičen so si predstavljale ta bajni svet daleč, daleč od naše »prozaične« zemlje, polne hrupa, solza in krvi. Tam ni žgočega poletnega solnca, ne razbeljenega neba, niti prašnih cest z vikom in truščem, z zabuhlimi, potnimi obrazi; tam ni temnih, viharčnih noči! Seveda jih ni — prosim vas, kako bi se mogli sicer pod košatimi kostanji mimo skrivnostno šumljajočih vrelcev izprehajati zaljubljeni parčki? Kako bi se moglo poluglasno, z drhtečimi ustnicami govoriti o »neznani sreči« in vzdihovati in smehljati se s povešenimi očmi? . . . To se more goditi samo v sanjavi, bledozlati mesečini, v lahnem šuštenu večernega vetra . . . Ne govori preglasno, prijatelj, ne stopaj pretrdo po tihi aleji, ne smejaj in ne usekuj se, da ne prepodiš poezije! A glavno je, da otreseš zemeljski prah s svojih podplatov, da piješ iz Lete, predno stopiš v naše svetišče, in pozabiš na izmučeno človeštvo, na flagelanta, ki pod lastnimi udarci umira; pozabiš na večni smrtni boj med resnico in hinavstvom . . . Tu sedi, položi roko na prsi ter proučavaj utripanje svojega srca; dela dovolj!

In ta »svet poezije« stoji še danes tako trdno, kakor za španskih »ovčarjev«, nemških »Minnesängerjev« in škotskih »bardov«. Slabe, premehke duše se odvrčajo od posvetnega vrvenja z bojaznijo ali zlovoljo ter se uglablajo sami vase in v svoje malenkostne boli. Evangelij pa so jim zaprašene nemške poetike. In kolikor bolj se odmika naše novo življenje od vsake sentimentalnosti, kolikor glasneje zahtevajo zatiranci socijalnih reform, kolikor hujši je boj med pravico in egoizmom — toliko hitreje se izgubljajo sentimentalci in starodobni jokavi pesimisti v nedogledno daljavo. Preprozaično, preraskavo se jim zdi to življenje; zato se mu odtujujejo in v tihem drevoredu ali zvečer na mehkem fotelju sanjajo o davnih, »poetičnih« časih in njih sentimentalnih junakih ali o kakih lepih, nedolžnih očeh, zlatih laskih in rožnih ustnicah.

Tako se nam je rodil v teku let in se še vedno poraja nebroj erotičnih in pomladnih pesmi, neslanih stvarov / z osladnimi, razblinjanimi »čutili« in puhlimi »mislimi«. Vse to diši neznošno po — šoli. Izključeno je vse, kar je zdravo in — resnično, vse, kar ne spada v katero koli, v poetikah strogo omejeno kategorijo. Te »pesnike« straši in vznemirja vse, kar je krepko in originalno. Spominjam se, kako so se nekateri zgražali, ko so čitali pesmi nekoga izmed najmlajših »Zvonovih« pesnikov; zdele so se jim naravnost revolucionarne. Zato je naravno, da taki liriki prisegajo na Stritarja in Cimpermana, a ne na Prešerna in Jenka . . . Prvo jim je filistrska natančnost v zunanji obliki, za vse drugo se prav malo brigajo; zakaj poetike jih pač poučujejo o raznih vrstah rim, verzov in kitic, poetiškega duha pa jim ne morejo dati in jim takisto ne morejo odpreti oči in srca, da bi vedeli in čutili življenje, ki polje in vrvi okrog njih, ne pa da bi sanjali o solnčnosvetlem, po vijolicah duhtečem, izmišljenem svetu.

To nesoglasje med novodobnimi idejami in stremljenji in pa med pevanjem naših pesnikov je edini vzrok, da poezija, posebno lirika, izgublja svoj nekdanji ugled.

Čital sem nekje, kako dobro de človeku, kadar se osvobodi vsakdanjih naporov, skrbi in morečih misli in se vtopi za hip v »svet poezije«, da pozabi tam sebičnost in krivice sveta . . . Navadno seže izobražen človek v takih prostih časih po — dnevniku, ali po kakšnem modernem francoskem ali ruskem romanu. In to je naravno. V pripovedni poeziji, posebno v romanu, so se oprostili pesniki že davno prejšnjih tesnosrčnih nazorov in pretiranega proslavljanja starih mojstrov, katero more privedi samo do bedastega posnemanja in nazadnjaštva v umetnosti; ker pa niso zaostali za svojim časom, zato se jih je občinstvo oklenilo. Zdi se nam torej, da poleg nerazumnosti vodi tudi zavist nekatere, posebno nemške estetike, da se drgnejo ob moderne romanopisce, ker ti nekako zaničljivo gledajo na liriko in sploh na umotvore v verzih ter jim včasih kar naravnost odrekajo pravico do obstanka.

Če v poeziji ni nobenega napredka, če je samo še nerodno pehanje in beganje za starimi vzori, tedaj je gotovo nepotrebna. A posebno pri nas se je rodilo prav do zadnjih časov tako bore malo izvirnih, samostojnih pesniških proizvodov, da ni čuda, če je občinstvo začelo poezijo prezirati. Navadilo se je na večno ponavljanje starih motivov, na vedno enaki način njih obdelovanja.

Še bolj pa, nego občinstvo, so se pesniki sami na to navadili. Vsako snov, katera ne bi ustrezala naziranju kakega starejšega mojstra,

s katerim so se popolnoma napojili, so brezpogojno zavrgli; a kadar jim je ugajala, so jo izkušali — dostikrat morda nehote — prilagoditi maniri svojega vzora. Tako pa so pozabili na svoj čas, na svet in njegove težnje, pozabili naposled — sami na-se, na resnična čutila in naravne misli.

Čisto umevna je torej velika senzacija, katero je obudil Anton Aškerc s svojimi najnovejšimi poezijami; zakaj v njih se zrcali moderno življenje, kakršno je: brezuspešni boj zatirancev za svobodo in pravico, oholi zasmeh hinavcev in egoistov.

II.

V siloviti, srce pretresujoči legendi o Satanovi smrti nam razgrinja Aškerc pred očmi v krepkih, jasnih konturah vso bedo našega »prosvetljenega«, v resnici pa vedno še bolj nego prej kdaj v barbarstvo zakopanega veka . . .

Na smrtni postelji leži satan z zlobnim, hladnim nasmehom na širokih, bledih ustnicah, a kan »Devete dežele« mu razlaga svoje socialne reforme. Ubogi kan! Razdelil je deželo svojo v dva tabora; in v taboru manjšem se gosti in veseli z bogatimi, oholimi mogotci v večnem razkošju; daleč tam po vsej deželi pa se širi tabor gladnih beračev . . . Ubogi kan! Ti ljudje s svojimi od lakote in skrbi usušeni, izmučenimi obrazi — čemu kriče o krivicah, čemu zahtevajo nekake »svobode«? A on, kan »Devete dežele«, se nikakor noče vznemirjati. Kaj če njemu ta krik in stok, kaj njemu dejstvo, da zahtevajo milijoni kruha, da umirajo milijoni od glada? On je poskrbel za domovino po svoji vesti, za vsacega posebej se ne more brigati . . . No, da — da se reši vsaj enega dela nadležnih beračev — je dal graditi vojašnice . . .

In Satan je poslušal, se zagrohotal naposled tako, da se je stresla vsa dvorana, in se zgrudil mrtev na posteljo . . .

Brezvestno nasilje oblastnikov, izsesani, trpeči narod stopa pred nas kakor v »Satanovi smrti« takisto v »Istoriji o miru« in »Caligulovih igračah« v vsej svoji grozni nagoti . . . Pesnik ne jadikuje in ne toži — ampak slika, vestno in natančno, morda s tresočo roko, morda s solznimi očmi — toda ne blaži in ne prikriva ničesar. Kakšni bi pač bili njegovi portreti, ko bi tajili gnilobo socialnih razmer? . . . Gogolj je postavil na čelo svojemu »Revizorju« besede: »Ne toži zrcala, če vidiš v njem izpačen obraz!«

Enako bolešno kakor ob teh romancah je človeku pri srcu, kadar posluša »Pesmi neznanega siromaka«. Tu ni tiste neslane sentiment

talnosti, ne tistih afektiranih solza, brez katerih pri nas doslej niso znali opevati nesreče in ubožstva; na siromaka, ki joka na vsakem pragu, se ljudje sčasoma privadijo. A siromak Aškercčev kaže brez vsake gostobesedne zgovornosti, brez patetičnega deklamovanja — s koščeno, žuljavo roko na svoj sestradani obraz, na svojo nago deco, na lepo, mlado hčer, za katero ga srce boli, ko vidi nje krasni, ljubezni vredni obraz — pri odprtem oknu.

Toda dasi delujejo te lirične pesmi neposredneje, vendar glede moči in plastike ne dosežajo romanc in legend — izimši »Delavčevo hčer« in »Dva pogreba«; te dve pesmi pa sta prav za prav dve krasni, pretresljivi romanci.

Vsa »pesmarica neznanega siromaka« je obupen krik zatiranega srca, glasen protest trpina, omahujočega pod jarmom krivice. Zdaj pa zdaj zazveni vmes trpka ironija — smeh na obrazu upadlem, oblitem s krvavimi solzami . . .

In ko se je v »poezijah« prikazal ta upadli obraz, so zahtevali, naj si obriše solze, naj si zakrije lica in žulje. Saj res! Vino v peneci se čaši se ti zazdi grenko in beli kruh brezslasten, če vstane pred tabo sestradan, bolesten obraz . . .

Osemnajst sto let že počiva tvoj prah v sarkofagu, Tit Mar, ob sarkofagu pa stoji tvoj nekdanji prijatelj, Ahasver popotnik. Lahko se smeje Ahasver tvojemu prorokovanju, o Tit Mar! »Kdaj izpolni proroštvo se tvoje«, kdaj pride — »doba zatirancev«? . . . Preteklo je osemnajst sto let in tragikomedija sveta je zmeraj enaka. To ni čudno! Še zmeraj kakor nekdanj je »grešnik«, kdor — misli, kdor ne brani svojemu duhu, da bi se dvigal proti luči, kdor se ne poniža do stališča, na katerem so — živali, ter se ne da voditi na povodcu in vladati z — bičem . . .

Najlepša satira vse zbirke je odločno »Bajramska legenda«.

»Ljubimo se, bratje, tu, dokler živimo!
In v raj si prestvarimo svet ta sam!
Ljubezen — to sredstvo čarovno je sveto,
Ki zemljo v najlepši nam raj spremeni.

— — — — —
Ljubezen rodila svobodo bo zlato,
Ne bo več sramotnih verig in okov;
Vsi, kar nas svet nosi, le bratje in sestre . . .
Ne bo več trinogov, ne bo več robov! . . .«

Kakor se je oklenila globoko čuteča pesniška duša Aškercčeva zatiranih stanov, tako trpi s tlačeni narodi, borečimi se za svobodo in enakopravnost. Tisti bolestni smeh, ki zazveni včasih iz »Pesmi

siromakovih«, se ti zdi, da ga čuješ zopet v krasnih romancah, kakor so: »Na bojišču«, »Perunov žrec«, »Tujega goslarja poslednja pesem«, »Mirza«, »Kaznovani paša«, — ali pa v basni »Zakaj je v brlogu nastal nemir?« Tu je sarkazem, ki biča brezobzirno barbarske krivice gospodujočih narodov in oblastnikov . . .

Kakor socialne, tako vplivajo tudi domoljubne pesmi Aškercove najmočnejše takrat, kadar nam naslika črno sliko krivice in trpljenja, a to brez vsakega komentarja. Zato delujejo nekatere iz »Popotnega dnevnika« slabše in plitveje nego romance. Ob pesmih pa, kakor so »Sokolom«, »Jek z Balkana«, »Staremu pisatelju« in »Mi vstajamo« — ostane čitatelj popolnoma hladen, če je prej prečital krasne umotvore, kakor so: »Perunov žrec«, »Kaznovani paša« i. t. d.

Mogočni duh pesnikov, ki je sovražnikom olike, resnice in svobode neustrašeno razkrival podli obraz, se zdi, kakor da se je hotel za hipec utrujen oddahnuti . . . Med romancami, iz katerih odmeva bojni krik in žvenketanje mečev, se vidijo lahke, sanjave lirične pesmi »Oblaku«, »Srbsko dekle«, »Po Bosporu«, »Prinkipo« — kakor vijolice pod bujno cvetočim rožnim grmom, in čudovito poprime človeka, kadar se spomni, da je rodil te duhteče cvetke isti duh, ki je ustvaril — »Satanovo smrt«. A tudi te pesmi se odlikujejo od proizvodov naših vsakdanjih lirikov visoko po svoji naravnosti in nepri-siljenosti.

Vzporedno s socialnimi romancami se lahko stavijo Aškercove filozofske pesmi: »Jaz!«, »Po železni cesti« in »Bazarska parabola« . . . Človek, samo nemočen atom v vesoljnem stvarstvu, je ustvarjen, da trpi, da se bojuje — brezuspešno. Njegovo življenje je nestalno, zavisno le od slučaja — polno prevar in razočaranja . . .

»Za medice kozarec — grenčice
Izpiti je čašo do dna;
Za veselja, za vžitka hip kratek
Pogosto daš mero gorja. —«

— — — — —
»A življenje to samo ob sebi —
S čim plača ga vsaki zemljan?«
»Za življenje spet damo življenje,
In s smrtjo je dolg poravnal! . . .«

Vsebinsko Aškercovih poezij obseza ena sama, kratka beseda: — ljubezen! Ljubezen do vsega zatiranega človeštva, brez razločka stanov in narodov in ver, ljubezen čista, nesebična, kakor jo je učil le — Jezus Kristus!

(Dalje prihodajič.)

Trnje in lavor.

Odlomki iz umetnikovega dnevnika. Priredil Alojzij Nigrin.

(Dalje.)

ustil sem lorda in kritikujočo trojico ter zbežal k zadnjemu oknu. Skril sem se za težke, dragocene zavese.

Vročje čelo sem pritiskal na mrzlo steklo ter zrl v temno noč.

Težko mi je bilo, oj, tako težko, mučno in nestrpno. —

V bližini okna se je polagoma zbral krog dam in mladih gospodičev, pomadizovanih, v širokih kratkih hlačah, z vsakdanjimi, oblastnimi in blaziranimi obrazi. Sredi skupine se je mogočno, bahato razkoračil de Santis. —

»Ma foi,« je govoril glasno, malone kričeč, si gladil tolsto, rdeče, zabuhlo lice ter prestopal z desne noge na levo in z leve zopet na desno, zibljóč gornji del telesa kakor po taktu — »ma foi, ali sem vam že pravil ono epizodo s grofco Seveljevo — s tisto vražjo žensko, ki se je tako zaljubila vame.«

»Niste še, niste, signor! — Dajte no! — Povejte!« so vpili, glasno se smejóč, gospodiči in dame, ki so že neštetokrat slišali ta roman — v vseh mogočih varijacijah.

»Torej še nisem! — Dozdevalo se mi je tako! — No, torej: — Ko sem bil na Ruskem — oj, Rusko, to vam je dežela! — me je seznanil moj prijatelj grof Srebrevski z grofco Seveljevo. — To je bila žena! Take še Italija nikdar niti videla ni! . . . No, in veste, zgodilo se je — kar je sicer do cela naravno — da se je zagledala vame . . . no . . . Tako je torej bilo. A to vam zatrjujem, sam vrag je tičal v njej. Pila je iz bokala, ki je bil večji od onega, iz katerega si je zalival nekdanj božanstveni Nero svoje veliko grlo. Ta si je baje posebno rad redil svoje tolsto telo z dobrim falerncem in sicer v nezaslišnih množinah — eh, jaz sicer v tem nisem strokovnjak, a slišal sem tako, ali vsaj približno tako . . . Ma foi, temnilo se mi je pred očmi, ko sem gledal, kako ji je vsebina velikanskega bokala ginila v majhnih, rožnatih ustcih . . . Diavolo, bila pa je tudi ustvarjena za take čine. Krog pasu . . .«

»Signore, opisali ste nam jo že enkrat,« se je oglasil z zaspanim, nosljajočim glasom parfumovan, bled gospodek ter si gladil majhne brčice.

»Ali sem vam jo res že opisal?! — Nič ne de, pa jo lahko še enkrat; škodovalo ne bo! Bila je . . .«

»To sodi bolj v romane.«

»Le pripovedujte dalje!«

»No, pa bodi; jo pa drugikrat naslikam . . . Zaljubila se je torej vame. — Jaz pa sem živel pri njej boljše kakor Bog v nebesih . . . A kakor je že navada, sčasoma mi je začela presedati. — Nasitil sem se je. — In bila je tudi predebela — sama tolšča . . . In po domovini se mi je tožilo. — Hotel sem jo torej zapustiti . . .«

»Oh, krasno! Narcis in Eho . . .«

Družba je prasnila v krohot.

»Kaj narcis? Nič narcis! Za vrt se niti zmenila ni, le mene je stražila, da ji ne bi ušel . . . Pa sem ji vendar! — Zaprla me je v salon, z blazno krasoto opremljen, z velikimi okni in kipečimi mehкими divani ter me je pasla in zalagala z vsem, kar si more želeti srce človeško . . . Meni pa se je tožilo po prostosti in svetu božjem. — Globoko pod gradom je bilo jezerce; utve so plavale po njem, in labodje so se kopali v modrih, kristalnih valovih. — Mene pa je grofica stražila kakor jetnika . . . Nekoč pa vidim kraj jezera selsko dekle, pevajoče otožno, mehko in turobno zvenečo narodno pesem. Tedaj pa se mi je srce raztajalo do cela . . . dušo mi je napolnilo hrepenenje po domovini . . . zamislil sem se v ognjevitih, strastno kipeče pesmi naše . . . v duhu sem gledal vitke, črnolase naše pevkinje, pomislil, kako potreben da sem svojim rojakom, a tukaj tlačanim in robotam tuji ženi za jed in pijačo in . . . mhem — in — kratkomalo, predno sem vse trezno in do konca premislil, sem že splaval skozi veliko gotiško okno v zeleno-modre valove . . .«

»Ah, kako romantično!« je vzkliknilo neko blede, sentimentalno dekle, si obrisalo mokre oči ter je s tem silno, dasi nehote povzdignilo splošno veselost.

»In se niste utopili?« je vprašal nekdo ironski.

»Moderni Leander — narobe!«

Cela družba se je na glas krohotala in vsakdo je dostavil kako opazko, kar pa kavalirja ni prav nič motilo.

»In kaj se je zgodilo z grofico?« je vprašala nagajivo drobna plavolaska ter po strani pogledala svojega zvestega trabanta, mlečno-ličnega, tankega častnika.

»Z grofico? — Oh!« — Na tolstem obrazu so se mu pojavile tožne, elegične poteze . . . »Z grofico? — Ta se je nekoliko dni pozneje utopila v istem jezeru.« —

»Aj!«

»Oh!«

»Dobro!«

»Ekscelentno!«

»Interesantno!«

»Ah, nesrečna žena!«

»Res . . . nesrečna — ljubezen!« je vzdihnil tudi Santis ter obrnil majhne, lokave oči v strop, okrašen z veliko, duhovito in realistično krepko izvedeno sliko, ki je upodabljala ono znano pravljico, kako je na gorovju Latmos v Kariji v tistih mesečnih nočeh, ko je krasni mladenič Endimijon, utrujen od lova, mirno in trdno spal, priplavala k njemu iz visočin deviška Dijana ter ga osrečevala, kakor še nobenega bogov ali smrtnikov. —

»Signore, kako pa ste se bili z onim vlastelinom radi njegove hčerke?«

»A kaj vam to mari?« je odvrnil kratko kavalir ter mahnil z debelo, mesnato roko malomarno po zraku. A videlo se mu je, da bi kaj rad povedal tudi to pikantno epizodo iz svojega viharnega življenja — ali je bila resnica ali ne, kdo bi to odločeval?

»No — dajte vendar, povejte!«

»Eh — ne bodite sitni,« se je branil kavalir.

»Povejte . . . povejte!«

»Saj pravim,« je zamrmral tiho, a vendar tako glasno, da so ga vsi slišali — »ta mladina me slednjič še vsega popači! A kdo bi se ustavljal tako krasnim očem in takim kipečim, bujnim ustcem, če zahtevajo, naj zopet razstavim in postavim na dan, kar sem že davno pokopal . . . Diavolo! — Pa bodi! . . .

No, tisti čas sem bil v gostih pri nekem vlastelinu par vrst od Petrograda. Imel pa je ta vlastelin hčerkico Nastenko. Krasna deva je bila, da lepše ne bi naslikal — no, ne rečem naš prijatelj Antonio, ampak niti sam božanstveni Rafael s svojim čudotvornim kistom . . . Imel pa je tudi sinčka — Mišo. Radi tega je najel vlastelin domačega učitelja, mladega moža, ki je bil navzlic svojim petindvajsetim letom videl že skoro vso Rusijo, ki je bil že za granico, poznal vse pesnike, vse nemške in druge filozofe, vse umetnike in vse lepe žene . . . Sam vrag vam je bil ta dečak! Visok, vitek, elegantno zakrivljenega nosu, blestečih oči, bledega, nekako otožnega obraza, katerega so mu obkroževali valoviti, mehki črni kodri . . . sploh bil je ženskam silno nevaran.

In zaljubil se je v Nastenko — ta dečak!

Oče pa jo je namenil nekemu sosednjemu vlastelinu, ki ni bil ravno v cvetu življenja, majhnemu, debelemu, plešastemu bedaku.

Oj, to vam je bilo hudo za mlada zaljubljenca!

Jaz pa, ki sem rojen v deželi ljubezni, vročih poljubov in črnih oči, sem spoznal in pretehtal takoj vso situvacijo. In tedaj sem sklenil, da pomagam mladičema, ker sem imel oba kaj rad, a plešastega vlastelina seveda, ki je bil določen za moža Nastenki, kar videti nisem mogel. —

Nekega dne sem potrkal torej učitelju prijateljski po rami ter rekel:

»Aleksej Ivanovič, ali si ti glup!«

»Ali glup?!« se je prepadel mladenič.

»Pravim ti, jaz bi ti vedel sveta in pomoči.«

»Ali vi, prijatelj?« se je razveselil mladenič. »A kako? — Kje?

— Zakaj?«

»Veš — kar se tiče Nastenke . . .«

»Ah!«

»Pravim ti določno: Odvedi jo! — Ugrabi jo!« . . .

»Ugrabiti! — Ali Nastenko?«

Niti govoriti skoro ni mogel. — Saj pravim, študiraj vse pesnike, vse filozofe, prehodi ves svet, če nisi rojen za ženske, nikdar se jim ne privadiš in ne prilagodiš.

»Da . . . ugrabi jo! — Pomorem ti — maledetto!« . . .

In sklenila sva, da jo odvedeva — seveda z njeno privolitvijo . . .

Bila je temna noč. V gradu je vse spalo. V vasi se je oglasil včasih kak pes . . . Nebo je bilo oblačno, temno. Le tu in tam je včasih polukala izza raztrganih, fantastično nakopičenih oblakov za kratek trenotek kaka zvezdica, majhna, komaj vidna, motno lesketajoča, ki pa se je takoj zopet skrila za temni, debeli zastor . . .

Pred gradom je čakal voz . . .

Jaz in učitelj sva stala pod Nastenkino spalnico.

Vržem droben kamen v okno.

Za trenotek se okno oprezno odpre.

»Nastenka, pripni lestvico . . .«

»Ah, Bog, gotovo nas kdo zaloti,« zaječi tiho in drhtajoče dekle.

Učitelj je trepetal in se tresel, kakor da bi se mu bližala zadnja ura . . . Kaj pesniki, filozofi, umetnost, potovanje! — Vse nič!

»Vraga zaloti!« se razhudim jaz. »Pripni pletenico!« . . .

Črez nekoliko trenotkov je učitelj polagoma lezel po lestvici.

Jaz pa sem stražil. —

Tedaj pa se nekdo počasi in previdno priplazi ob zidu proti nama.

Kritičen trenotek! — Posvariti učitelja zlahka in brez šuma nisem mogel, ker je bil že previsoko . . . Kaj naj storim? — Ne premišlujem mnogo, ampak splezam za učiteljem . . . Pletenica se je gugala . . . Moj drug je že pri oknu, jaz takoj pod njim — a tedaj popusti pletenico . . . Vzkriknem, padem, potem pa obležim nekoliko časa mrtev. —

Ko se zopet zavem, kleči na meni Nastenkim oče, me davi ter kriči: »Kaj si hotel? — Tat . . . pohotnež! . . . Hčer si mi hotel zapeljati . . . Ali je to hvaležnost za mojo gostoljubnost?! . . .«

»Anton Antonovič . . . vi me zadavite! — Mirujte ter me slušajte! . . . Jaz sem sin viteškega, slavnega naroda in plemenitaš . . . Vi ste me žalili — bila se bodeva! . . .«

Vlastelin se zdrzne ter zajeca.

»Ali ni drugače mogoče poravnati te stvari?« vpraša s tihim, trepetajočim, neodločnim glasom.

»Ne!« dem lakonično. —

»Kaka junaka!« je siknil nekdo poluglasno, a za to opazko se pripovedovalec popolnoma nič ni zmenil. —

»Ali na življenje in smrt?«

»Na življenje in smrt!«

»A kdaj? — Kje? — In kje dobiva orožje? . . .«

»Glej ga no! — Kdaj? . . . Takoj! — Kje? . . . Tukaj v gradu! — V tvoji spalnici vise sablje, ki so jih nosili — kakor si mi blagovolil pripovedovati — tvoji predniki — vredni pradedi nevrednega potomca — nekdam na Siču . . . Torej! . . .«

»Ah,« vzdihne vlastelin ter si s tresočo roko obriše mrzli pot raz nagubano čelo . . . »A dovoliš li, da zbudim slugo — Ivanuško, da bode priča tega strašnega prizora, in da, ako eventualno oba padeva . . .«

»Zbudi ga! — A znaj in pomni: Jaz ne padem!« — —

Ivanuška počasi prileze iz svoje sobe, glasno godrnjaje in držeč v suhih, velikih rokah svoj stari, strgani kaftan.

»Kaj tako kričiš, batjuška, sedaj — tako pozno v noči?! Kaj zapoveduješ?«

»Obleci se! — Priča bodeš smrti svojega gospodarja . . .«

»Ali!« se prestraši stari sluga ter odpre široka usta . . . »Kaj vendar govoriš — batjuška!«

»Tiho! — Midva s tem kavalirjem se bodeva bila!«

„Ah!“ zajeca spet sluga. „Gospodine Bog, pomiluj! . . . Batjuška, izgubljen si — njih milost, tvoj gost, je velik vitez.“ —

Santis je nekoliko pomolčal ter zaobrnil oči, da se je videla sama belina.

„Ali ni nikakršne pomoči?“ zaihti sluga ter mi pade pred noge . . . „Gospodine, pomiluj batjuško! . . .“

„Ne! — Bila se bodeva!“

Sluga je ječe vstal ter si grizel mastne, debele brke, da bi skrnil solze, ki so mu silile iz oči . . .

Ko sva si stala nasproti z velikima, težkima sabljama, katerih ročniki so bili okrašeni z zlatom in demanti, se obudi v meni moja risja narava.“ — Kavalir je strašno namrgodil tolsti obraz ter spet zaobrnil oči, da se mu je zasvetila velika, ob koncu rdečkasta belina. — „Zamahnem . . . Anton Antonovič vzdihne . . . sluga zakriči . . . težak pade . . . in kri pordeči stare, že obledele preproge . . .

Mirno položim sabljo na mizo ter tiho idem iz sobe. —

Intedaj sem sklenil, otresti raz svoje noge prah ruskih dežela ter se vrniti v domovino, a ravno . . .“

(Konec prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Florenciji, dne 28. aprila 1894.

Vanajst dni stanujem že tu nasproti stolni cerkvi ter si jo zavzet ogledujem od zunaj in znotraj; toda zdaj, ko bi Ti jo imel opisati, kakor sem Ti obetal, se mi ustavlja pero v preokorni roki. In kaj čudo! Preveličastni umotvor stavbenški, katerega je izdelovalo tisoč in tisoč rok pod vodstvom petih slovečih arhitektov dalje nego dvestoletji — vse to naj bi Ti jaz, nepoklicani enodnevni potopisec, predstavil na mali poli papirja z drobnim perescem — prijatelj, to je nemogoče! . . .

Obhodil sem v tem vse imenitnejše cerkve florentinske, a s tem prečudovitim domom se ne more meriti nobena! Tu se človek čudi in strmi; in če te naglo kdo nagovori, kaj da praviš o tem čudesu italijanske gotike, mu ne veš kaj odgovoriti,

Da, res! To so ti bili duševni velikani — ti stavbniki italijanski v zlati dobi umetniškega preporeda! Motreč to njih mojstrsko delo,

ne moreš verjeti, da so je izvršile človeške roke! Zlasti kupola te florentinske katedrale, ki se dviguje iznad vseh ostalih zgradb mesta, te kar očara in ti, rekel bi, omami pogled!

Pa kaj Ti koristijo vsi moji še tolikanj oduševljeni vzkliki — ako ne vidiš nje same na svoje oči, si ne moreš ustvariti ni približnega pojma o tej čaroviti hiši božji! — Toda dasi vem, da nisi, kakor tudi jaz ne, poseben prijatelj abstraktnim številkam, vendar Ti navedem, da izvršim vsaj po nekoliko dano Ti obljubo, nekatere podatke o njenih dimenzijah.

Stolno cerkev, la Cattedrale di Sta. Maria del Fiore, tako imenovana po liliji, ki je heraldički znak mesta Florencije, so gradili in izdelovali od l. 1294. do l. 1474, a nje portalno pročelje, kateremu je temeljni kamen položil l. 1860. re galant'uomo, Victor Emanuel, so dovršili jedva pred nekaterimi leti.

Cerkev je zgrajena v slogu italijanske gotike. Le-ta se razlikuje od ostale gotike v tem, da je prilagojena jasnejšemu podnebjju, ravnjšim pokrajinskim oblikam in nalik bujnejšemu rastlinju tu na jugu se razploščuje v ugodno širino, dočim gotika na severu s stisnjenimi skupinami svojega stebrovja sili nekam hrepenljivo naravnost kvišku po zgledu ravnoraslega smrečja pod mračnim severnim nebom. Zbog tega gotiške cerkve italijanske razen milanske ne tiče med ozkostolpičastimi zvoniki, temveč le-ti stoje navadno nekoliko v stran, povsem samostalni; takisto zvonik te florentinske katedrale.

Cerkev ima od zunaj plastične dekoracije od raznobojnega, brušenega mramorja, ki so v smislu gotiške arhitektonike izvedene povsem pravilno; to velja o postranskih stenah, tem bolj pa o novem portalnem pročelju.

Dolžina vse cerkve znaša 169 m, a široka je poprečna nje ladja 104 m; nje kupola, katero so po načrtu Filipa Brunelleschija stavili štirinajst let, je 91 m visoka, nad njo pa se dviga še za 16 m višja tako zvana laterna.

Prvotni načrt cerkvi je napravil Arnolfo del Cambio; ko je ta l. 1310. umrl, je vodil nje graditev 33 mesecev slavni Giotto, za njim pa Fr. Talenti in Alb. Arnoldi. Nova fasada je izdelana po načrtu De Fabrisa. Razume se samo ob sebi, da so te arhitektonske dekoracije olepšane s figuralnimi okraski: kipi in ploskorezbami.

Zvonik, pri katerem so razen Giotta sodelovali And. Pisano, Fr. Talenti in Neri di Fioravanti, je sezidan v istem slogu, kakor cerkev in sicer na štiri ogle. Visok je 84 m. Pravijo, da je on izmed najlepših zgradb v Italiji. In res, ta zvonik je toli krasen in čaroben,

da bi moral biti iz mokre gobe ustvarjen, kogar bi o motrenju tega velemojstrskega umotvora stavbenškega ne prešinjal božanski plamen umetniškega navdušenja! Škoda, da se ne dobe posnetki tega zvonika, kakor se dobe posnetki Eifflovega stolpa s pariške razstave — to bi bil najprimernejši okrask na mizi slehernega umetnika!

Razpredeljen je ta florentinski zvonik v štiri nadstropja. Pritličje njegovo je bogato okrašeno z raznimi mramornimi podobami in vzvišeninami, gorenja nadstropja pa imajo vedno širje prozore (okna), in zategadelj so njih posamični deli: oglišča, stebri in okenski okvirji čim više tem drobnejši in nežnejši. In baš tu je razvit bujni cvet klasične gotike italijanske.

Ker ni mogoče niti približno opisati vsega okrasja, naj Ti navedem vsaj imena kiparskih dekoracij na zvonikovem pritličju: Na zapadni strani so podobe štirih evangelistov, katerih prve tri, Matevža, Marka in Luka, je izdelal Donatello, četrtega (Janeza) pa Nanni di Bartolo. Na južni plati so kipi štirih poglobitnejših prorokov, prvi trije izdelani od And. Pisana, četrti pa od Giottina. Takisto so na iztočnem zidu zvonika en prorok in trije očaki; Abraham in Izak sta Donatellova, druga dva kipa pa je izklesal Nicolo di Piero Aretino. In na severni zvonikovi steni so štiri Sibile, katere sta menda izklesala Luca della Robbia in ravnokar omenjeni Nanni di Bartolo.

Pod temi posamično stoječimi podobami so vzdane plaskvorezbe, predstavljajoče na vsaki strani po sedmero predmetov, in sicer: poglobitne kreposti, dobra dela, blaginje in sv. zakramente. Niže zdolaj se predočujejo zopet v raznih vzvišeninah mnogovrstni prizori iz človečanskega razvoja od ustvarjenja prvih naših roditeljev, Adama in Eve, do zlate dobe grške. Vse te plaskvorezbe so ustvarili prej imenovani kiparji florentinski.

Tu ima ukaželjni kipar na vsaki posamični podobi dovolj gradiva za proučevanje, da ga ne zmore v dveh ali treh mesecih, kamo-li v štirinajstih dneh, ki so odmerjeni meni mimoidočemu potniku!

O predivnem razgledu z opisanega zvonika Ti niti ne govorim, ker bi bila sleherna beseda zastoj. Pojdi gori pa se naužij preslikovite panorame, ki se razgrinja od ondod strmečemu pogledu!

Takisto Ti ne maram podrobneje naštevati vseh raznovrstnih umetnin, katere sem videl ter ves ta čas proučeval v isti cerkvi. Ondi so veličastni nagrobni spomeniki; med njimi se odlikujeta posebno Brunelleschijev in Dantejev, na katerem je upodobljeno mesto Florencija in pa prizori iz njegove »Divine comedie«. Potem je tu mnogo doprskih kipov in svetniških podob ter vzvišenin, izvrstno proizve-

denih od slovečih kiparjev florentinskih. Za velikim oltarjem je nedodelana skupina »Pietà« Michelangelova. Slike na presno v kupoli in pristranskih kapelah so takisto vredne temeljitega proučevanja, kakor tudi slike na platno, ki dičijo posamične žrtvenike. Jako poučljiva so tudi plastično izdelana vrata i vnanja cerkvena, i ona, ki vodijo v sakristijo, ker so na njih mojstrske ploskvorezbe.

Naposled naj Te še opozorim na prekrasne mozaike po cerkvenem tlaku, katere so izvedene po umetniških načrtih, in pa na dragocene slike po šipah na oknih.

Prezanimiv je pogled s kupole, ker nas pouči o genijalnem nje osnutku in nam kaže mesto in njega okolico še v širšem obsežju, nego-li z istega zvonika, tako da bi stal in sanjaril tam zgoraj ves božji dan!

Utrujen po napornem strmenju v ta čudesni umotvor italijansko-gotske arhitekture, sem krenil zopet v mestno okolico, da nekoliko, kakor bi rekel, duševno prebavim čarovite vtiske.

Vrnivši se z izprehoda, sem šel v umetniško razstavo, katero je baš te dni priredila družba florentinskih umetnikov »la società artistica«. — Dragi moj! Tu še živijo umetniki! In ti imajo preizvrstno tehniko v obdelovanju mramorja; kar igrajo se ti z njim kakor z voskom! Sploh se to pozna vsem tukajšnjim modernim umetniškim izdelkom, ki so razpostavljeni po prodajalniških izložbah; tu so podobe zgolj od alabastra in dragocenega mramorja, dočim se mi neimoviti, za lepe umetnosti topi Slovenci zadovoljujemo s podobicami od sadra in žgane gline (terracotta), da ne govorimo o — lesenih svetnikovih, s katerimi okrašujemo takisto lesene oltarje bornih naših cerkva.

A. Progar.

Kmetiška ljubezen.

Spisal Premec.

(Dalje.)

koli ene popoldne je res prišel v hišo stric Matija, brat Rejkin, po katerega je bila takoj zjutraj poslala, namignivši mu, naj se praznje obleče.

»Ali si prišel? Kako pa doma kaj? Je-li Barba zdrava? Kaj dela Francek?« je vpraševala Rejka v eni sapi, sileč ga v toplo izbo.

»Hm ghm, vse dobro, vse prav, samo malo bolni smo vsi; no, pa bo že! Kaj pa pri vas? Kaj si mi hotela Mica?«

„Eh, kaj! Da bi šla s fantom kam snubit, to sem te hotela prositi! Pa čakaj, pij prej, potem se pomeniva dalje!“

Donesla mu je polič črnine, kruha in prasičjo kračo. — Zadoljno se je zasmel stric, se obrisal preko ustnic, namežiknil ter dejal:

„Oh, saj res! Dolgo je že, kar sem pokosil! In pot tam 'doli s Kozlovine, ta pač vsacega utrudi, mu izprazni želodec in ga užeja, da je groza!“

„Oh, saj sem vedela,“ je dejala ona in sedla k njemu za dolgo hrastovo mizo.

„Kaj pa Anton, kje je?“

„Gori nad hlevom pripravlja rezanico. Takoj ga pokličem. Toda prej se pomeniva, kam bi ga peljal. Fant je preboječ in neizkušen, ničesar si ne upa. Moral boš ti delati namesto njega!“

„Eh, to le meni prepusti! Kar pokliči ga. Najprej pojdeva k Lukovim; tam bo grošev!“

„Saj tudi jaz tako pravim!“

Ne dolgo potem je stal Anton pred stricem. Roke je držal v žepu ter, pozdravivši ga, je dejal na kratko:

„Kaj pa želite, stric?“

„Saj ne gori, potrpi! Sem sedi, da se pomenimo.“

Anton jima je ugovarjal, češ, da se nikamor ne mudi, in da je boljše, da se stvar prej dobro premisli. V mislih mu je bila še ves čas Katrica, in ni se mogel odločiti na nobeno stran. Toda ona dva sta silila vanj, mu dokazovala, kako modro bi to bilo, in — končno se jima je vdal . . .

Uro pozneje je stal Anton na pragu v svoji novi obleki, odpravljen na pot.

„Pa dobro in srečno opravita,“ je želela Rejka, gledajoč za njima.

Ona dva pa sta stopala počasi in vsaki korak premišljuječ gori proti vasi.

Na ovinku so se jima prikazale prve vaške hiše, razprostirajoče se ob vznožju s snegom pobeljenega koničastega holma. Iz nizkih dimnikov se je valil gost, temnosivkast dim, katerega je tlačil veter prav do tal; zaslišal se je že krik in vreščanje vaških paglavcev, ki so se kepali z novim snegom ter včasih zopet dihali v premrle, na pol zmrzle roke.

Izmed nizkih hiš se je tam v zadnjem koncu vzdigovala ena v dve nadstropji ter se odlikovala po visokih oknih, polnih raznovrstnih cvetic. Videlo se je, da je tu prebival premožen kmet. In res je bila to hiša najbogatejšega vaščana Janeza Sile, po domače Lukova.

Tja sta zavila Matija in Anton.

Črez prostorno dvorišče, ograjeno z visokim, skrbno ometanim, na vrhu s koničastim steklom posejanim zidom, v katerega so bila vzdana visoko obokana vhodna vrata, sta stopala z resnim obrazom došleca. Skrbno negovano, vsem zakonom kmetijstva ustrezajoče gnojišče, obširni hlevi za mnogobrojno živino, ki je naznanjala navzočnost svojo z različno ubranimi glasovi — vse je pričalo o imovitosti gospodarjevi, a izza vsakega ogla je gledala njegova skrbnost.

Ko sta koračila preko dvorišča, je postajalo Antonu čedalje tesnejše pri srcu. Noge so se mu nekako ustavljale, in pogled mu je bil uprt v tla. Ali mu je treba, da hodi zdaj po tako sitnih potih! In da bi se vsaj izšlo vse, kakor bi hotel, no, potem bi že še bilo! Ali kdo mu je porok, da ne pojde osramočen od hiše? In to vse zaradi onih treh tisoč dolga, ki je na njegovem posestvu! . . .

Iz misli ga je vzdramil stric Matija, ko ga je rahlo sunil v bok.

»Kaj se držiš kakor mila Jera! Zdaj je treba korajže! Glavo pokoncu pa srce na jezik!«

Anton je vzdignil glavo, privzdignil klobuk ter potegnil z desnico po čelu, katero mu je močil vroč pot navzlic hudemu mrazu.

Na pragu ju je srečala Marjetica. Bila je debeluhasta, nizkega stasa, z rdečimi pegami na okroglem, zabuhlem obrazu. Ko je ugledala prišleca, je potegnila z roko preko oči, ki so bile videti objokane in od joka črno obrobljene.

»Kaj bo dobrega?« ju je vprašala.

»Kaj? Bodeš že še videla! Ako boš lepo ubogala, bo dobro za-te. Poglej ga Antona, ali ni zal fant?« ji pošepeče na uho stric Matija.

Marjetica se strese. Dobro je umela pomen njegovih besed. A zinila ni nobene, le v obraz je postala še bolj rdeča, tako da so bile videti one pege temnoškrlataste, in to jo je napravilo še bolj odurno. Odšla je po svojem pravilu . . .

»Oh, ta-le in pa moja Katrica,« si je mislil Anton ter nehote vzdihnil; »toda denar, denar!« . . .

Premišljeval je, ali bi vstopil, ali ne. Kri mu je silila v obraz, in stisnil je ustnice trdo drugo ob drugo. Že se je obrnil, da bi odšel. Toda tedaj ga je stric porinil naprej, in stala sta v veži, po kateri je mogočno in počasi prikorakal gospodar Sila.

Le-ta je bil visoke postave, a že nekoliko upognjenega hrbtišča. Na ogorelem, ponosnem obrazu so se že kazale prve gube, a oko je žarelo še v mladeniškem svitu. Prvi pogled na tega moža te je uveril, da je menda trd kakor kamen, neupogljivega značaja, združenega s kmetiško ošabnostjo.

Nejevoljen je bil videti in odurno je vprašal :

»Kaj bi rada?«

Stric Matija je malo pomencal z rameni, stisnil roke na hrbtu skupaj — to je storil vselej, kadar je premišljeval kaj važnega — in rekel :

»Gospod Sila! Prišla sva radi važne stvari. Prosim vas, pojdimo v sobo, ker tukaj ni, da bi se razpravljali tako važni posli!«

Naslov »gospod« je Silo nekoliko utolažil. Dobro mu je delo vselej, kadar so ga njegovi sovaščani tako ogovarjali.

Stopil je nekoliko korakov na levo in tam odprl duri v majhno, čedno opravljeno sobo.

»Tjakaj sedita, pridem precej!«

Za nekoliko minut so že sedeli vsi okoli okrogle mize v tajnem pogovoru.

* * *

Kdo bi si bil mislil? Stric Matija in Anton sta dobro uro pozneje z lahkim srcem zapuščala Lukovo hišo — Marjetica je bila Antonova nevesta.

Iz začetka se je nekoliko obotavljala in ni hotela dati Antonu roke. Toda pogled iz očetovih oči jo je poučil, da se ne kaže ustavljati. Kdo ve, kaj je starega nagnilo, da je privolil v to zvezo? In obljubil ji je cele štiri tisočake, katere izplača na dan poroke.

Kdo je bil bolj vesel nego stric Matija, kateri je ves povoljni uspeh pripisoval svoji zgovornosti! Tako pokončno je stopal po vasi proti domu, da bi si bil skoro hrbet zlomil, in viržinka v ustih mu je plapolala kakor baklja.

Tako ponosen pa ni bil Anton. Okoli srca mu je bilo tako težko, kakor bi se mu bil zavalil nanj težak kamen. Pamet mu je sicer pravila, da je storil prav, in da si je samo tako mogel rešiti domačijo in si pripraviti temelj do imovitosti. Toda v misli se mu je vpletala Katrica, in tedaj bi se bil vsaki krat skoro skesal.

In glej! Kakor nalašč se jima prav v tem hipu prikaže izza bližnje hiše Katrica, stopajoč jima nasproti.

Anton povesi oči, obraz mu zalije rdečica, in roke se mu začno tresti. Ni si ji upal pogledati v obraz.

Ona pa je stopala molče mimo, povzdignila oči in se čudila, da je Anton tako zamišljen, da je niti opazil ni.

Oh, zakaj jo je prav v tem trenutku srečal!

Neki glas pa mu je govoril, da je ravnal z njo nepošteno.

(Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

Svetčeva slavnost. Dne 20. pr. m. so prihтели od blizu in daleč v Litijo častilci g. L. Svetca, da se mu poklonijo ob tako imenitni priliki, kakor je dopolnitev tolike starosti, ki je po svetopisemskem izreku že sama ob sebi dovolj redko usojena ubogim smrtnikom, ki je pa tem večjega pomena za dotičnika, ako dolge dobe od svojega rojstnega dne pa do 70. njega obnovitve ni preživel v brezdelju ali v prijetnem, toda neslavnem uživanju dobrin in sladkosti tega življenja, nego v napornem, neumornem delovanju, polnem bridkosti in prevarjenih nad, pa tudi uspehov in trajnih, četudi skromnih in počasnih pridobitev. In tako je bilo vse življenje in delovanje slavljenčevo burno, utrudljivo, pa tudi blagotvorno in uspešno, in tem ponosneje lahko zre v to dolgo, dolgo preteklost, ker jo je prebil v popolni telesni čilosti in se mu je prav zategadelj še nadejati dolgega lepega večera, v katerem se bode hladil in počival od dolgega znojnega dneva.

Premnogim častilcem se pridružujemo tudi mi! Dasi je imelo slavlje v Litiji z ozirom na pretežni pravec Svetčevega javnega delovanja zlasti politično lice, vendar se poleg vseh drugih prevelikih slavljenčevih zaslug ne smejo prezreti niti njegovi pesniški in sploh pisateljski uspehi; in zlasti na te si usoja kazati ter jih mora poudarjati po svoji glavni smeri »Ljubljanski Zvon«. Pridiržujoč si to stran Svetčevih zaslug o prvi priliki dostojno oceniti in osvetliti ter objaviti, kakor so storili že drugi listi, krasni slavospev Gregorčičev, kateremu da pač le naš list s ponatiskom trajno in zategadelj edino dostojno mesto — vzkliknemo dičnemu prvaku z drugimi častilci vred: Na mnogaja ljeta!

Josip Pagliaruzzi-Krilan. Zbrani spisi. Tretja knjiga. (Slovenska knjižnica. Snopč 52.—54.).

Dvanajst let smo morali skoro čakati, da se je našel založnik, ki je izdal celotno spise mladega slavca Krilana. Zasluga A. Gabrščka je, da nismo čakali še dalje, in da nam je podal g. Anton Klodič-Sabladoski vso pesniško in prozaično ostalino svojega prezgodaj umrlega sorodnika Pagliaruzzija v dveh debelih in zares okusno tiskanih zvezkih. Zahvaliti moramo pa še posebej vprav požrtvovalno podjetnost g. A. Gabrščka, ki v Slovincih nima para; saj je izdal za brezprimerno nizko ceno 1 gld. 60 kr. vsega »Krilana«, t. j. I. Poezije (144 str.), II. Poezije (150 str.) in III. Zbrane spise (proza: 152 str.). — Da, da, le rojak more storiti kaj takega, dočim nam tujec podaje izdaje knjig, kakršnih si morejo nabaviti samo nekateri oblagodarjeni srečniki. Poet-pisatelj piše za ves narod, njegovi spisi naj se razširijo do slednje in poslednje slovenske vasi: — le tako dosežejo celi svoj namen. Dragih knjig si naši nižji stanovci ne morejo kupovati. Zato so in bodo spisi Levstikovi, Stritarjevi in — žal! — celo poezije Aškerčeve — narodni masi nepristopni; prav zategadelj si pa tudi ne morejo pridobiti med narodom tiste poljudnosti in tiste vplivnosti, ki bi jo imeli v tako ceneni, a vendar elegantni izdaji, kakor je Gabrščkova publikacija Krilanovih spisov. — »Svoji k svojim«, tako se vpije že od nekdaj pri nas — a le vpije; pri tem se pa rede tujci ali pa nasprotniki naših teženj.

Tretja knjiga Krilanove zbirke je odlična s tremi lepimi in čistimi slikami na posebnih kartonih, in to so: portret pesnikov, »Kobariška dolina«, posnetek slike bratov Maksa in Adolfa Klodiča in »Krilanova rojstna hiša«, (risal A. Gwaiz). — Vsebina vvoda: Pesnikov rojstni kraj. Krilanov životopis. Oboje spisal A. Klodič-Sabladoski. Spisa sta prav primerna, vendar nekam prehladna; morda je g. spisovatelj, bližnji sorodnik pesnikov, hoteč biti objektivni in ogibajoč se vsake panegirike, nalašč ubral tak ton. Tudi se nam dozdeva, da se je sicer mnogo o rojstnem kraju pesnikovem in njegovem očetu povedalo, a dosti premalo o pesniku samem. Razpraviti bi se bilo dalo še mnogo, n. pr. o vplivu srbskih narodnih poezij in Gregorčičeve dikcije; tudi o značaju Krilanovem ni skupne, celotne slike, nego si jo mora pazljivi čitatelj šele sestaviti sam iz raztresenih podatkov. —

Krilanovi spisi III zvezka so tile: Novo leto na kmetih. Za vasjo. Nekaj o koristi in potrebi zemljepisja. Sinica. Grob v kotu. Oči. Razpor in sprava.

V prvem spisu nam je narisal pokojni pesnik z neko posebno milino običaje v domačih krajih. — Z veliko ljubeznivostjo nam je naslikal v drugem spisku svoje spomine, ki so v zvezi z gričkom za vasjo. Krilan je imel gorko, nenavadno rahločutno srce za pojave v naravi, in ravno v finem popisovanju prirodnih krasot se kaže umetnika v vseh svojih prozaičnih delcih, zlasti pa v črtici »Sinica«, ki je mojstrska in bode kakor nalašč za šolsko berilo. — Rahel humor preveva govor »Oči«, ki je prikladen za zabavne večere po čitalnicah na deželi. Tudi razpravica o koristi zemljepisja je zanimiva, dasi ne pove nič novega.

Beletristična spisa sta samo »Grob v kotu« in »Razpor in sprava«, dve povesti iz kmetiškega življenja, spisani po maniri Jurčičevi. V obeh igra glavno ulogo trdosrčnost očeta, ki brani sinu zakon z ubogo dekle, rejenko. Toda v prvi povesti umrjeta junak in junakinja radi nesrečne ljubezni, v drugi pa nakloni bolezen sinova osorno ošabnega očeta, da se sprijazni z »beraško«, a z vsemi idealnimi lastnostmi odlično sinovo nevesto, in — praznuje se vesela poroka. Niti v slogu, niti v zasnutku, niti v karakteristiki, niti v zaključkih ne kaže pesnik izvirnosti. Povsod se vidi začetnik ter se razodeva mladeniška naivnost.

Navzlic temu pa iskreno priznavamo, da celo te neznatne črtice pesniku Krilanu ne bodo kratile slave, temveč nas še bolj utrde v žalobnem prepričanju, da smo izgubili v njem nadebudnega, zelo nadarjenega slovenskega umetnika.

Knjigo torej takisto kakor vsa Krilanova dela najtopleje priporočamo.

Kot dodatek knjigi so pridejani trije dobri prevodi Krilanovih balad: »Auf dem Schlachtfelde« in »Das schwarze Weib«, prevedel Klodič, »Das Liebchen«, prevedel A. Funtek. Naj dostavimo tu še željo, ki ni samo naša, naj nam poda kateri naših pesnikov »antologijo« slovenskih, priznana najboljših epskih in lirskih poezij v nemškem prevodu, katerega naj bi izdala ali »Universal-Bibliothek« v Lipsiji ali pa »Bibliothek der Gesamtliteratur des Inn- und Auslandes«, katere založnik je Otto Hendel v Halle a./S. Iz vseh, tudi še mnogo manjših literatur, nego je naša, se dobe prevodi; le iz slovenske književnosti ni nikjer nobenega. Naj

bi se storilo tudi za svetovno razglasitev našega slovstva kaj, da se nam ne bo še dalje očitalo, da smo — barbari brez jezika in umetnosti!

Op. krit.

Knjižnica za mladino. Izza zamude in obljube v prejšnjih številkah, v katerih smo posamične snopiče kar na kratko samo naznanili, se nam je nakopičilo razgovora o tem zborniku za tri zvezke, namreč za dvojnati snopič 17. in 18. ter za 19. in 20. snopič.

Istinito veselje nas pri tem navdaja, ker moremo — čez dolgo časa zopet enkrat — izreči vsaj o enem izmed del, ki so objavljena v imenovanih snopičih, prav laskavo sodbo; naša radost je tem večja, ker je tisto delce izvirno, namreč: Bogdančkova mlada leta (20. snopič), ki jih je »slovenskim prijateljčkom napisal« Ludovik Černež. Tu se nam je zopet prav bistro pokazalo, da je res, kar smo že nekoč trdili, da mladinske spise, ki so zares dobri, rekli bi, klasični po svoje, tudi odrasli radi bero. In to velja o »Bogdančku«; prepričani smo, da se tudi odraslim ne bode treba siliti, da bi ga čitali, nego samo se jim bode čitalo, in njih zanimanje bode od strani do strani večje; nam se je vsaj pri čitanju tako godilo, a nikjer se nam ni vrivala misel, češ, to je samo za otroke, katerim treba svet kazati v celo drugem, boljšem svitu, skozi barvana stekla. Nič ni tacega otroškega slepila, in vendar smo se srčno naslajali z Bogdančkovimi šalami, zabavami in bridkostmi ter se zamišljali v ona rosna leta, ko smo bili sami taki. Res, Bogdančkova mlada leta so pravi biser med našimi mladinskimi spisi, in iskreno jih priporočamo kot berilo ne samo za našo mladino, nego naravnost tudi učiteljcem in učiteljicam, očetom in materam in sploh vsem onim, katerim ni še popolnoma odrevenelo srce v materijalnih skrbih, nego so si ohranili vsaj še kaj zanimanja za našo mladino ali vsaj še kaj spominov na svojo mladostno dobo.

Pisatelju, g. Černežu, pa prav iz srca čestitamo na tem uspehu in samo želimo, naj ne bi le-ta ostal sam, nego naj bi se mu pridružil še drugi in tretji i. t. d. Po tolikem uspehu g. Černežu ni treba biti žal, da je zapustil »Parnasa pota« — ako se namreč ne varamo, nam je tudi on pošiljal drobne pesmice, katerih je bilo res tudi nekaj objavljenih v našem listu — prav lahko se okani tistih lavorik, ki bi jih bil žel kot pesnik, ko se je tako izvrstno obnesel njegov poskus (menda prvi?) na pisateljskem polju, ki mu izvestno donese več priznanja, njegovim rojakom pa več — koristi.

Še nekaj! Ker nam je »Bogdanček« toli ugajal, smo razmišljali, odkod tista dražestna milina, odkod tisti rahli humor, ki ga preveva. In prišli smo do zaključka; ker je ves Bogdanček zajet kar naravnost iz življenja, ne pa skrpan iz napačnih nazorov, ki si jih odrasli sami ustvarjamo o oni daljnji otroški dobi, ki smo jo že pozabili. Tudi tu se obistinja Goethejevo zlato navodilo, da treba pisatelju samo poseči v življenje in vrvenje ljudi; naj se g. Črnež tudi v bodoče drži tega načela.

Naša hvala spopolni še pripomnja, da nam je tudi jezik vobče ugajal.

Druga dva zvezka se z »Bogdančkom« — brez ozira na to, da njiju vsebina večinoma ni izvirna — ni od daleč ne moreta meriti ni glede obsega, ni glede jezika. »Tatarji na Moravskem ali Bog ne zapusti svojih slu-

žabnikov* (češki spisal Ehrenberger, poslovenil S. G. ml.; snopič 17—18.) je pač izmed tistih navadnih povesti, ki jih spisujemo zgolj za — mladino, meneč ali prav za prav se slepeč, da že ugodimo mladini, ako kak dogodek na široko, včasih naivno, včasih pa pretirano opišemo ter ga potem z moralnimi refleksijami prav pošteno zabelimo. —

Tudi jeziku g. prelagatelja bi imeli semtertja kaj prigovoriti, namreč neko napetolično visokoslovje, ki se tu in tam pojavlja, a slabo pristuje mladinskim spisom, in pa nekatere nedoslednosti in pomanjkljivosti v jeziku.

„Gozdne cvetke“ Antona Žagerja (štiri manjše povesti in tri krajše razprave na str. 115.—158.) so premalo obsežne, nego da bi o njih obširno govorili; vobče pa menimo, da bodo ugajale mladini.

V 19. snopiču pa je g. Jakob Dimnik »slovenski mladini nabral in priredil zbirko kratkočasnih in poučnih pogovorov o živalih« pod zaglavjem »Slavoj in Ljudmila. Milosrčna brat in sestra.« Radi pripoznamo, da je imel g. pisatelj preblag namen, da bi z omenjeno zbirko kolikor toliko pripomogel, da se ublaži tista človeku menda prirojena trdosrčnost do živali, ki jo tako često, žal, opazujemo tudi pri naši mladini, in ki se v poznejših letih, ako se za rana ne kroti, pri odraslih razpase v ono razdivjanost, ki je žalibog ne opazujemo samo pri naših radi okrutnosti glasovitih vozniških, nego v vseh slojih in med ženskim svetom skoro nič manj, nego med moškim. Toda zdi se nam, da g. Dimnik, hoteč izvesti blago svojo namero, ni ubral povsod prave poti. Tudi njemu moramo očitati, da preveč moralizuje, poučuje, reflektuje, a premalo poskuša vplivati na mladino neposredno s pripovedno leposlovno vsebino, ki se otroškega duha po naših mislih dojme z veliko večjo silo, nego vse razmišljanje in razpravljanje. Res, da so mnogi primeri zajeti iz življenja, ali nekateri so predrastični in neprimerni za otroke, katerim so namenjeni; kajti mnogi izmed njih zvedo morda šele iz te knjige o nekih okrutnostih proti živalim in rafiniranih grozovitostih, o katerih se jim doslej niti sanjalo ni; to pa ni pedagoško, in takisto je neumestno, da se kak konkretni zgled človeške neusmiljenosti proti živalim po kratki pripovedi podrobno secira in analizira.

Druga glavna hiba pa je ta, da sta glavna modrovatelja in moralizatorja — poleg učitelja — učenec Slavoj in učenka Ljudmila. Že Stritar je po pravici opomnil, da takih otrok ni nikjer, in da pravi detoljub niti ne bi bil vesel takih starijavomodrih otrok, vedoč, da tak nenavaden duševni razvitek je vsekako enostranski in nenaraven; saj še narodna prislovica veli o otroku, ki je prezgodaj moder, da ne bo dolgo. In da Slavoj in Ljudmila »padata učitelju v besedo«, četudi samo v povesti, tudi ni, da bi se moglo hvaliti, ko vedno zabičujemo šolski mladini, naj govori samo tedaj, kadar učitelj vpraša.

Tako bi mi — da pojasnimo svoje nazore s praktičnim primerom — v odstavku »Stvarnik in ovca« (str. 9. in sl.) pridržali lepo (Lessingovo) basen, a opustili ves sledeči razgovor, ki se prične z vzklikom učenca Slavvoja: »O dobra ovca« ter obsega skoro cele tri strani, dočim jih basen sama le dve. Jako bi želeli, da postane g. pisatelj, ki je sicer vse hvale vreden vzpričo svoje trudoljubivosti, pristaš naših nazorov glede mladinskih spisov ter po njih uravna v prihodnje svojo delavnost.

Portretne karikature. Pod tem zaglavjem je prinesla »Edinost« v minolem mesecu celo vrsto slik ali bolje pa slik slovenskih pisateljev in pisateljic. Ko so še »karikature« izhajale, je že »Edinost« sama v neki številki lojalno priobčila protest pisateljice Marice, katero je tudi zadela čast, da je bila vvrščena v tisto galerijo, a se je po pravici čutila žaljena po nekaterih opombah. Res je, kar je poudarila Marica, da se je bilo po razsodnem vvodu nadejati celo drugačnih »karikatur«; seveda je že naslovni izraz sam lahko obujal sum, in pisateljica ali pisatelj(?) se je tudi vestno držal pravega pomena besede »karikatura«, in dočim je v »vvodu« sprožena uvaževanja vredna misel, naj bi slovenski časniki, zlasti leposlovni več storili v to svrhu, da narod pozna svoje veljake tudi po životu in licu — so pa posamezne slike res samo karikature, t. j. iztikajo se v njih razne, zlasti tudi telesne slabosti in takisto se omenjajo posebno fizične vrline dotičnikov. Da so take sličice znanih oseb pikantne, in da jih slastno čita občinstvo, ki se po znanem prirojenem nagonu rado zabava z »medisanso« na stroške drugih — to je gotovo; takisto pa je gotovo, da so karikature — sicer ne brez duhovitosti sestavljene — marsikoga do živega urezale ter hudo zbudle, kar priča ravno ugovor Maričin, in to je obžalovanja vredno.

Nekrolog. † **Dr. Vatroslav Oblak.** Spisal V. Jagić. S sliko pokojnikovo. Str. 5. Ponatisk iz »Archiv für slavische Philologie«.

Z iskrenimi, da, ginljivimi besedami se v tem nekrologu spominja Jagić našega rojaka ne samo kot svojega najbolj nadarjenega in najbolj vdanega učenca, nego tudi kot svojega prijatelja, kateremu je bil namenil nasledstvo na oni preslavni stolici, kjer je nekdanj učil Miklošič, in katero zavzema sedaj Jagić sam: Oblak naj bi postal kdaj vnuk Miklošičev, to so Jagića samega besede.

Nekrolog sklepa Jagić z željo in prošnjo do slovanskih učenjakov, naj prispevajo za skromen spomenik pokojnemu tovarišu in prijatelju. Doneske sprejema uredništvo Archivovo, pa tudi založnica Weidmannova v Berlinu. Doslej je došlo v ta namen 85 gl.

Poziv slovenskim skladateljem. Odbor »Slovenskega pevskega društva v Ptuju« razpisuje s tem dve častni nagradi po 80 kron za dve najboljši skladbi za moški ali mešani zbor ter se obrača do vseh rodoljubnih slovenskih skladateljev z iskreno prošnjo, da se temu pozivu v povzdigo in razvoj domačega petja častno in mnogobrojno odzovejo.

Opozarjamo, da se bodemo ozirali v prvi vrsti na takšne skladbe, ki morejo preprosti narod v najširšem pomenu navdušiti; torej bodi pesem veličastna, lepa, preprosta, a ne pretežka, preumetna.

Rokopisi naj se blagovolijo podpisnemu odboru — z imenom skladateljevim v posebnem zavitku — do novega leta 1897. doposlati.

V Ptuju, dne 10. septembra 1896.

Odbor »Slov. pevskega društva«.

Tri narodne slavnosti. Navzlic skrajnje in zdržema neugodnemu vremenu so se vendar obavile v preteklem mesecu septembru, kateri je s svojim prednikom avgustom vred že nekako odločen za narodne slavnosti, v različnih slovenskih kronovinah tri lepe slavnosti, katere so se po svojem značaju in odličnem prosvetnem pomenu odlikovale mimo navadnih narodnih veselic in so zategadelj tudi vredne, da ohrani njih spomin leposlovni naš list.

V nedeljo dne 6. m. m. se je vršilo odkritje spominske plošče na rojstni hiši Davorina Trstenjaka v Kraljevcih pri Sv. Jurju na Ščavnici po programu, ki smo ga priobčili v prejšnji številki. (Gl. poročilo Slov. Naroda z dne 12. septembra t. l.) Spominska plošča kaže ta-le napis:

Na tem selu je bil rojen dne 8. novembra meseca 1817. l.

DAVORIN TRSTENJAK

uzoren duhovnik, jezikoslovec in pisatelj slovenski.

Umrl je dne 2. svečana meseca 1890. l. kot župnik v Starem Trgu.

Kdo za napór in trud bi znal?

In kdo poznal trpljenja mero?

Življenje Ti si žrtvoval

Za domovino, znanstvo, vero.

Slavnostni govor dra. M. Murka je priobčil »Sl. N.« v podlistku 213. do 216. številke t. l.

Na praznik dne 8. m. m. se je obhajala v prelepi Poljanski dolini, katera je poslala med slovenski svet že toliko odličnih sinov, slavnost v spomin bratoma Janezu in Jurju Šubicu (glej Slov. Narod z dne 15. m. m.). Brata Šubica je doletela čast, kakršna menda še nobenega slovenskega umetnika, da je njiju spominska plošča, delo Feliksa Tomana, vzdana v poljanski cerkvi sami, in sicer v prezbiteriju na desni strani. Zlati napis slove:

V pobožni spomin bratov slikarjev:

JANEZA ŠUBICA,

roj. v Poljanah dné 26. okt. 1850

umrl dné 25. apr. 1889 v Kaiserslauternu na Bavarskem

in

JURIJA ŠUBICA,

roj. v Poljanah dné 13. apr. 1855

umrl dné 8. sept. 1890 v Lipsiji na Saksonskem.

S svojimi deli sta množila čast božjo in slavo domovine slovenske.

— »Od roda do roda se bode popraševalo po njihovem imenu.« Sirah knjig. 39, 13.

Dne 9. septembra pa so praznovali častilci prerano umrlega J. Lendovška njegov spomin v Dvoru in na Strmcu na Koroškem (gl. »Sl. N.« z dne 10. in 11. m. m.) ter se udeležili odkritja njegovega nagrobnega spomenika (križ iz kararskega mramorja, delo Vinka Čamernika), na katerem se blesti v zlatih črkah sledeči napis:

JOSIP LENDOVŠEK,

c. kr. profesor

* dne 17. sušca 1854. † dne 20. kimovca 1895.

Jedna se Tebi je želja spolnila,

V zemlji domači da truplo leži!

V hvaležen spomin koroški Slovenci.

Palinur. (Dalje.) Najvažnejše za nas pa je sledeće mesto iz Vergilija, kjer se nam predočuje pogibelni padec Palinurjev v morje: Aen. V. 833.

Prvi pred vsemi naprej Palinur je krmil oddelek Ladij; ostali za njim svoj tek so ravnali brodovi. Srednji na nebu je cilj noč rosna že skoro dosegla, Zleknjeni so po trdih klopéh veslači ležali, Zložen pokoj je ob veslih prevzel jim utrujene ude. Lagano zdajci z višav spustí na ladjo se Spánc, Zrak si razmakne in mrak za pot skozi nočne temine, Těbi nesoč, Palinur, nedolžnemu sanje pogubne: Spanec v podobi Forbanta na ladije rtu visokem Vsedel se je ter potém z besedami izpregovoril: »Jazov sin, Palinur, glej, morje ti nese brodove Samo ob sebi, vetrovi so mirni, zdaj lahko počiješ. Glavo nagní in oči utrujene bdenju umakni. Jaz čem sam en čas tu službo opravljati za-te«. — Tu Palinur mu odvrne, že s težka oči odpiraje: ,Meni, li mari veliš, da gladkega morja potuhi Naj se ukaniti dam? — Kaj — jaz naj zaupam grdobi, Tolikrat že goljufán od neba lokave jasnine, Ter naj Enejá izdam — kaj še — goljufnim vetrovom? Tak' je dejal Palinur; oprímši se trdno krmila, Ni ga izpustil iz rok, na zvezde pogled upiraje. Z vejico zdaj mu je bog dremávice kanil na sence, Stiga mamilne moči in Létine rose omamne; Vsemu upiranju vkljub že plava oko mu v nesvėsti. Komaj nenaden pokoj mu trudne je ude razklenil, Koj navalil je nanj ter, krme en del odlomivši, Ga s krmilom je vred strmoglavil v globoke valove. Že padajoč, je zastoj na pómoč klical tovarše, Bog pa v lahnem polétu se dvignil je v zračne višave. — Nič manj varno drčé po morski gladini brodovi, Jadrajo brez strahú naprej pod Neptunovim varstvom; Blížali so se že práv k opasnim Sirenskimi skalám. Kraj nepristopen nekda, ki bele kostí so ga krile, Slano vodovje zdaj buta s šumečim odmevom ob skale. — Ko je opazil glavar, da ziblje se brod brez krmarja, Stopil na krmo je sam ter zakrmil skoz noč in vodovje, Z mnogimi vzdihí potrť prijatelja pómilovaje: ,O, ki zaupal preveč si jasni in mirnemu morju, Nepokopan, Palinur, bodeš ležal na tujem obrežju!« —

Toliko o Palinurju. Kakor vidimo, je zadržal Palinur, od Spanca omamljen, ob svojem krmilu ter se ponesrečil, ko mu je bil Spanec poprej obljubil, da bode mesto njega on med tem opravljal službo krmilarsko. Lahko bi se bilo sedaj tudi brodovje ponesrečilo; tu pa je stopil Enej sam h krmilu ter je vladal brodovje po temi in po širokem morju in, jadrajoč s polno nabuhlimi jadri, je dospel v Kume.

Vrnimo se zopet k Prešernovemu pentamtru. Razlagam si ga tako: »Lel je bil naš krmar, a ta naš krmar je bil drug Palinur.« Bog ljubezni je bil naš krmilar, a ta krmilar je bil nesrečen. Zaljubljenost je neko omamno in dremljivo sanjarstvo, kateremu se trezen pesnik ne vdajaj čez mero. Tako je, mislim, Čop učil našega Prešerna, češ, »altiora petamus«. Tu velja opomniti na to, kar uči Stritar, da je namreč Prešernova ljubezen samo poetiška fikcija. In če prav razumemo našo elegijo, je Prešernovi ljubezni, kakršna se nam razkriva v njega poezijah, slovstveni pravec dal njegov prijatelj in mentor Matija Čop; on je pokazal pravo pot v deželo duhov. —

(Konec prihodnjic.)

Nasvet o nedeljskih popoldanskih gledaliških predstavah. Intendanciji slovenskega gledališča se mnogokaj očita. Res ima težavno stališče, obilico dela in skrbi, zatorej je marsikako očitane vsaj preostro — a eno je vendar nje glavna napaka: slepa in gluha je za vsaki nasvet, smatra se za nezmotljivo in zato nima v čišlu pregovora, da »več oči več vidi«, ter ne pomisli, da s tem ne izgubi nič veljave, ako prizna tudi drugim zanimanje in skrb ter razumnost za gledališke stvari. —

Lani sem v »Slov. Svetu« (št. 14) podal nasvet, ki se meni zdi ne samo primeren, temveč tudi lahko izvršljiv. Bil bi le v korist društvu in v prosep izobrazbe slovenskega naroda. Morda je odij, ki prešinja izvestne kroge proti dotičnemu listu, vzrok, da se ni nihče za to pobrinil. Letos ga ponovim v »Ij. Zv.«, želeč in pričakujoč boljsega uspeha.

Dvojno zlo, da je gledališče pristopno samo Ljubljancanom, ter da je otežkočen obisk ubožnejšemu občinstvu, bi se dalo premagati na ta način, da se vvedejo za vso sezono za vsako nedeljo in praznik, ki je slovenskemu odru na razpolago, popoldanske predstave, pri katerih naj bi se redno menjavale drame in opere. Polovica sedežev vsake kategorije naj bi se prihranila za obiskovalce z dežele, ki ob delavnikih, bodisi zaradi zamude časa, bodisi zaradi neprimernih železniških zvez ne morejo prisostvovati slov. predstavam. Skoro po vseh večjih krajih naše domovine imamo čitalnice in bralna društva; kak rodoljub bi prevzel ondi gotovo rad poverjenišvo, ter bi se pri njem oglašali oni, ki žele prisostvovati kakim prestavi. On bi sporočil dramat. društvu število in kategorijo sedežev, dobil od njega sporočilo, ali in v koliko se mu more ustreči, bi prodajal potem naročnikom nakaznice, ki bi se pri blagajnici zamenjale z vstopnicami. Ta aparat nikakor ni tako zamotan, kakor bi kdo mislil, le dobre volje je treba in vse se izvrši. Seveda bi se morala predstava določiti vsaj že teden popreje. — Ne razprodane in druge vstopnice bi bile za ljubljansko občinstvo, ki bi gotovo bilo toliko obzirno do deželjanov, da ne bi se hudovalo zaradi njih protekcije. Popoldanske predstave bi bile torej za širše sloje; cena naj se zato zniža za tretjino. —

Igre same bi morale biti s isto skrbnostjo uprizarjane, kot večerne. Menjavali bi se vsako nedeljo drama in opera (sedaj ta popoldne, druga zvečer; prihodnjic obratno itd.) Tako bi bila kakemu deželjanu, ki sicer ne utegne dohajati v mesto, prilika prisostvovati obojim predstavam.

Na Dunaju so vvedene pri vseh gledaliških popoldanske predstave z znižanimi cenami in uspevajo izbornu. Dvorno gledališče je vvedlo pred par leti popoldanske klasične predstave, na katere se naroča občinstvo na po-

doben način, kakor sem ga nasvetoval. Za te predstave se oglašča vedno na tisoče obiskovalcev, pač najboljši dokaz, da ljudstvo želi in teži po izobrazbi, samo da se mu ponudi dobra prilika v to. A zakaj ne bi pri nas poskusili s popularizacijo gledališča, ki je najvažnejši izobraževalni zavod?

Fr. G—l.

Prešeren v šolah. V Ljublj. Zvonu I. 16. beremo: »Jedno leto je, če se natančnejega pozvedelo ne bo, ostal deček (sc. Preš.) v ribniškeji šoli ter vstopil odtod v 2. normalni razred v Ljubljano«. — To utegne biti malo drugače. Že Stritar na 6. str. v Prešernovem životopisu pripoveduje, da imajo v Ribnici še zdaj knjigo, v kateri je Prešeren zapisan med tistimi učenci, ki so bili zaradi pridnosti obdarovani. V teh ribniških »zlatih bukvah« nahajamo Prešerna dve leti zabeleženega Leta 1811. je bil v prvem razredu drugi obdarovanec, a leta 1812. v drugem razredu prvi obdarovanec (In der 2. Klasse haben Schulpreise erhalten: Preschern Franz aus Felben in der Pfarr Rodain). — V ljubljansko gimnazijo je vstopil jeseni l. 1813. Če je bil torej Prešeren l. 1810./11. in l. 1811./12. v ribniških šolah, a l. 1813./14. šele v ljubljanski gimnaziji, bi se dalo sklepati, da je v l. 1812./13. hodil morda v Ljubljani v 3. razred normalnih šol, nikakor pa ni verjetno, da bi bil, tako izvrstno dovršivši drugi razred v Ribnici, v Ljubljani zopet vstopil v drugi razred normalnih šol. Da bi bila tedanja ribniška šola toliko za ljubljanskimi zaostajala, da bi moral najodličnejši učenec drugera razreda ribniškega v Ljubljani isti razred ponavljati, to je naravnost nemogoče. Starost Prešernova pa tudi ni bila več taka, da bi nagibala k prostovoljnemu ponavljanju, češ, učenec bo še premlad za vstop v gimnazijo. Toliko glede obiskovanja normalk. —

V prvem gramatikalnem razredu nahajamo trinajstletnega Prešerna v letu 1814. Šolnino je plačal v obeh semestrih, a naslednjih pet let je bil vedno šolnine oproščen. V prvem semestru prve šole ne nahajamo v zadnji rubriki v katalogu nobene opombe, torej je bil Prešeren dovršil to poluletje z navadnim neopremljenim prvim redom; v drugem semestru stoji v zadnji rubriki opomba »Ist zweiter Praemifer«. V drugem gramatikalnem razredu l. 1815. čitamo v katalogu za prvi tečaj opomnjo: »Verdient die dritte Stelle unter den Eminenten«, a v drugem tečaju »Ist der erste Accedens ad Praemiferos«. — V tretjem gramatikalnem razredu l. 1816., v četrtem gramatikalnem razredu l. 1817. in v prvem humanitetnem razredu l. 1818. je bil vselej v prvem tečaju drugi med odličniki (verdient die zweite Stelle unter den Eminenten), a v drugem tečaju drugi obdarovanec (verdiente das zweite Praemium). V drugem humanitetnem razredu l. 1819. je bil v prvem tečaju tretji med odličniki, a v drugem semestru tretji obdarovanec.

Te po katalogih posnete beležke naj služijo v izpopolnitev tega, kar je bilo opomnjeno že v Ljublj. Zvonu I. pag. 273. in 274. — Kako se je nosil Prešeren v 7. in 8. šoli, t. j. v logiki in fiziki, mi ni znano.

L. P.

Popravek. V spisu »V krvi«, na straneh 461. in 465 naj se čita povsod mesto »Hilda« — »Helena«!

